Danskernes Historie Online
Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: https://slaegtsbibliotek.dk
Danske Slægtsforskere: https://slaegt.dk

NORBY-SLÆGTEN

OG NOGLE AF DENS EFTERKOMMERE

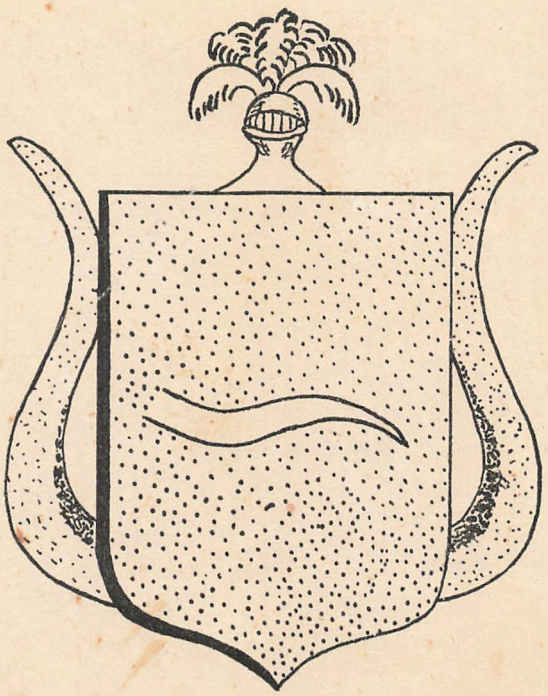

UDARBEJDET AF

MAGNUS KIRKEBY HANSEN

PÅ GRUNDLAG AF HISTORISKE
OPTEGNELSER
VED
JENS KIERCKEBYE

1957

Forord.

Omkring 1940 fik jeg at vide, at onkel N i e l s P e d e r i Søknud havde nogle gamle optegnelser om slægten liggende. De var for ca. 100 år siden skrevet af vor oldefars bror, lærer J e n s K i e r c k e b y e, Grindsted. Optegnelserne havde forfatteren givet sin bror, vor oldefar; herfra var de gået videre til vor bedstefar og endelig til faster Ane. Hun overlod dem så i sin tid til onkel Niels Peder.

Jeg tog en afskrift af optegnelserne og gav onkel Niels Peder løfte om at arbejde videre med disse optegnelser og eventuelt til sin tid søge at få dem mangfoldiggjort. Onkel Niels Peder var meget interesseret i sågen, og jeg håber med denne bog at have opfyldt mit løfte til ham. Havde faster Ane og onkel Niels Peder ikke med pietet værnet om de gamle, gulnede skrifter, var denne bog næppe udkommet.

Hensigten med denne bog er, at den skulle danne grundlag for de forskellige slægtninges private slægtsbog. Jeg har kun skrevet en kortfattet oversigt over vore forældre, idet jeg håber, at hver søskendeflok så vil få en søster eller bror til at skrive lidt om forældrene, så det kan indføjes i bogen.

Jeg har søgt at give nogle tidsbilleder, så bogen også i nogen grad kan give et kulturhistorisk billede af forskellige perioder i slægtens virke.

Denne slægtsbog ligner i mange henseender ikke de dyre slægtsbøger, der udkommer i disse år, og som er forfattet af professionelle skribenter. Således begynder denne bog med de ældste slægtslinier, hvorefter man følger slægten frem gennem tiderne, mens andre slægtsbøger normalt først omtaler de yngste slægtled for derefter trinvis at bevæge sig tilbage i tiderne.

Jeg har i denne bog i det store og hele fulgt den direkte slægtslinie og undladt at omtale de næsten utallige sidelinier, hvori slægten efterhånden er spaltet. Dette for at undgaa at nævne et væld af personer, som vi kun meget langt ude er i slægt med, og som jeg på den begrænsede plads ikke kan bringe nogen egentlig omtale af.

I slutningen af den beretning, Jens Kierckebye efterlod sig, bemærker han, at han går ud fra, at alt, hvad han har skrevet, er i overensstemmelse med de faktiske forhold. Desværre viser det sig ved nærmere studium, at han flere gange har begået fejlslutninger, hvilket ikke kan undre, når man tager i betragtning, at han har haft ringe eller ingen adgang til biblioteker. Desuden har han ikke haft adgang til alle de kildeskrifter, som i vore dage er tilgængelige for slægtsforskere.

Jeg føler mig ikke som Jens Kierckebye ganske overbevist om, at alt, hvad jeg har skrevet, kan stå for en nøje undersøgelse. Ofte har jeg i forskellige kildeskrifter fundet stærkt modstridende beretninger om den samme person eller tildragelse, og undertiden har det derfor været nødvendigt at skønne over, hvad der syntes at være mest sandsynligt. Derfor må jeg bede om tilgivelse for eventuelt begåede fejl.

Alle, der har givet mig oplysninger til brug ved udarbejdelsen af denne bog, bringer jeg herved min hjerteligste tak!

Jeg kan ikke nægte, at det har været mig en stor opmuntring under den allersidste fase af arbejdet at konstatere, at næsten alle mine kusiner, fætre og søskende har vist interesse for sagen ved at bestille bogen.

En hjertelig hilsen til hele slægten!

Hillerød, d. 20. november 1957. Magnus Kirkeby Hansen.

J e n s K i e r c k e b y e.

Det er ganske naturligt, at denne slægtsbog må indledes med en udførlig omtale af lærer Jens Kierckebye, først og fremmest fordi det skyldes hans historiske interesse for slægten, at det nu er muligt at udgive denne slægtsbog, men også fordi han var en af slægtens mest interessante personligheder. Desuden bringer beretningen om Jens Kierckebye et ganske godt indblik i de forhold, hvorunder en lærer for kun loo år siden måtte udføre sin gerning.

Han var født i Bøvl, Sønder Omme sogn, som søn af vor tipoldefar, sognefoged Jens Jensen. Navnet Kierckebye er taget efter landsbyen Kirkeby i Sønder Omme.

K. underviste som vinterlærer allerede fra 15-års alderen, men kom senere på seminariet og tog lærereksamen, 2o år gammel. Efter i kortere perioder at have virket ved forskellige skoler var han lærer i Vonge, Vejle amt, 1826-38. Derefter var han lærer i Sædding i Ringkøbing amt til 1842 og kom herfra til Grindsted, hvor han var lærer og degn, indtil han i 1856 tog sin afsked på grund af dårligt syn. Han levede endnu i mange år efter at have t get sin afsked, fra 1867 til sin død i 1881 boede han i St. Anst.

Om K's gerning i de forskellige embeder ved man ganske god besked.

Da han kom til Sædding, var der ikke bygget nogen skole, hvorfor undervisningen foregik på omgang i hjemmene. Der blev imidlertid købt et ældre hus, som blev brudt ned og bygget op igen på et areal, der var købt til skolelod.

Mens byggeriet stod på, kom K. i konflikt med "skolepatronen", gdr. Jørgen Peder Kjærgård. Årsagen til konflikten var så vidt vides, at K. havde stillet visse krav med hensyn til skolens indretning; men skolepatronen var en mand, der var vant til lydighed fra sine omgivelser, og som ikke tålte kritik af sine dispositioner. Hans trumfkort i skolestriden var, at han for loo rigsdaler solgte det bedste areal fra skolelodden, noget som selvsagt forringede embedet katastrofalt, ikke alene for K., men også for hans efterfølgere i embedet. Det må forekomme os ret fantastisk, at en enkelt indflydelsesrig mand i sognet således har kunnet disponere over skolens areal efter forgodtbefindende. Kjærgård skal som en gammel mand flere gange have beklaget at hans hidsighed i sin tid var løbet af med ham.

Det var skik, at sognets bønder på omgang pløjede skolelodden, da degnen ikke altid havde tilstrækkeligt studeforspand. Der fortælles betegnende om forholdet mellem Kjærgård og K., at da degnen engang henvendte sig til Kjærgård for at få ham til at pløje noget af skolelodden, svarede Kjærgård ham: "Nej, det gør jeg ikke; men hvis De engang skulle blive forflyttet fra embedet, skal jeg meget gerne køre et flyttelæs for Dem." Kjærgårds hentydning var jo ikke let at misforstå.

Da Kierckebye blev kaldet til Grindsted, mindedes han Jørgen Peder Kjærgårds ord og gik til ham for at få ham til at køre et læs møbler til

Grindsted, og han fik svaret: "Ja, det har jeg lovet, og jeg gør det endda gerne!" - Det var jo en tydelig tilkendegivelse af, at han ønskede at komme af med ham og gerne var med til at føre ham langt bort.

Sæddingboerne havde iøvrigt ord for at være et meget vanskeligt folkefærd, som sled deres lærer, præst og herredsfoged op på få år, og K. holdt altså også kun ud i fire år i Sædding.

Da K. kom til Grindsted, boede der i hele det store Grindsted sogn kun 55o mennesker. Sognet var meget fattigt, og der fandtes kun een skole, nemlig ved Grindsted kirke, mens der i vestersognet var omgangsskole.

Som kirkesanger fik K. en del at gøre med Pastor Schmidt (Præst i Grindsted 184o-5o), efter folks sigende " en lille vigtig karl." Præsten var søn af en militærperson, hvilket vel nok har præget hans udvikling,men dette fremhævede netop hans stilling blandt befolkningen. En præst i Grindsted var i de dage en mægtig mand, som alle bøjede sig for. Man henvendte sig til ham i stridigheder, og blev drikkeriet for fremtrædende en søndag på kroen, ryddede han skænkestuen, og ingen knyede. Der var dog folk, der ikke i alt rettede sig efter præsten. I 1848 opfordredede han kraftigt de unge mænd til at melde sig som frivillige, men Per Stoffersen i Eg hævdede: "Min søn skal ikke med", hvorefter ingen meldte sig. Man fortalte også, at præsten meldte en ung mand fra Grene, der efter hans mening ikke burde sidde hjemme. Han blev da indkaldt, men kom snart tilbage, da han var svagelig, og ubrugelig til krigstjeneste.

Præstens selvbestaltede enevælde smagte ikke K., og længe varede det ikke, før han var i strid med præsten.

K. stod en søndag og kunne ikke få den store nøgle i kirkedørens lås. Da kom præsten, og han opdagede snart, at der var stoppet nogle papirstumper i det store hul i nøglen. Det havde naturligvis degnens drenge besørget, og da gudstjenesten var forbi, tog præsten nøglen med hjem. K. protesterede: "Kirkenøglen skal bero hos degnen"; men det hjalp ikke. Nogle dage efter havde K. et ærinde i præstegården, og da han fjernede sig, tog han nøglen med. Den hang på en knag i forstuen. - Lidt efter kom præsten i tanker om nøglen og han for ud.

Jo, Nøglen var borte. I en fart løb han efter degnen, der dog ikke hørte hans råb. Ved det sydvestre hjørne af den daværende kirkegård indhentede han ham, og da degnen ikke godvillig ville afgive nøglen, gik det over til håndgribeligheder, der endte med, at præsten tilvendte sig stridens genstand.

Sogneforstanderskabet, for hvilket præsten var formand, holdt møde i Grindsted skolestue, og da det en dag samledes der, hænger Kierckebyes studetøj på et stort søm derinde. Dette fandt pastor Schmidt krænkende for forsamlingens værdighed og foreslog, at K. skulle give en undskyldning. Per Stoffersen bad K. om at komme ind, da præsten ville tale med ham. K. kommer ind og ser sig uforstående om. "Nå", råber præsten, "vil han bekvemme sig".

"Hvad skal jeg bekvemme mig til? spørger K. Så fik han sagen refereret med eftertryk, men så viste det sig, at Kierckebye ikke ville "bekvemme" sig. Sogneforstanderskabet (Præsten) idømte ham da en bøde på 2 rigsdaler, som K. nægtede at betale, hvorover præsten klagede til højere vedkommende, men fik til svar, at forstanderskabet ikke kunne idømme nogen bøde.

Kierckebye var vist ikke i besiddelse af nogen videre god sangstemme og måtte derfor, formentlig på præstens forlangende, antage vinterlærer Laust Jensen, en gårdmandssøn fra Utoft, som medhjælper ved kirkesangen.

Der er grund til at tro, at de mange sammenstød med præsten var medvirkende til, at K. ofte måtte af sted med embedsbreve for præsten til omegnens præstegårde, f. eks. til Vorbasse, hvortil der er omkring to mil. Præsten holdt på, at brevene måtte besørges af degnen personligt, for at han kunne have garanti for, at brevene blev afleveret på rette sted. Heden syd for Utoft grænsede ud til Grindsted-Hejnsvigvejen, og flere gange har man set K. sidde og hvile sig ved Rishøj bro, når han kom tilbage fra den lange spadseretur til Vorbasse. K. må da have været ved de halvhundrede.

En mand i Grindsted meddeler, at da han som lille dreng sad i skolen, kom præsten ind og bebrejdede Kierckebye, at han holdt børnene i skolen over tiden. K. har ikke villet indrømme dette eller ment, at den sag bestemte han selv. De var meget uenige, og til sidst kom de i håndgemæng, hvorover børnene gav sig til at skråle højt.

Da der 1850 kommer en ny præst til Grindsted, indtrådte et bedre forhold mellem præst og degn. Følgende lille tildragelse kunne endog tyde på, at K. påny havde overtaget Kirkesangen. Jes Hinnum var en søndag kommen til Grindsted kirke, rygende på sin pibe lige til døren. Nu må han have stukket piben i sin frakkes baglomme på en skødesløs måde, thi ilden forplantede sig over i tøjet, så da pastor Blach havde stået lidt på prædikestolen, steg der en blå røg op bag ved Jes. Præsten standsede da i sin tale, og han vendte sig til degnen: "Kierckebye, der er ild i en mand, kan De ikke få ham ud". Man skulle synes, at Jes's naboer kunne have gjort ham opmærksom på ildløsen, men sådan er jyder ikke. De blander sig nødig i, hvad der ikke strengt taget angår dem. Kierckebye, der var meget nærsynet, måtte da ned over kirkegulvet, kiggende over på mandssiden. "Så, "udbrød præsten; "nu er De lige ud for ham." Da Jes blev opmærksom på, at det var ham, der var ild i, gik han naturligvis straks ud og fik den slukket.

I sine sammenstød med præsten har Kierckebye efter al sandsynlighed nærmest haft den jævne befolkning på sin side. Anderledes gik det, da han begyndte sin kamp for at få den tilfældige og tildels frivillige "småredsel", brød, flæsk, æg mælk m.m., bestemt og fastlagt som en del af lærerlønnen.

Egentlig var det kun mælken, det var galt med; efter K.'s opfattelse skulle han have middagsmælken af hver ejendom en gang om året. I sin rede-

gørelse til provsten for småredslen (1851) siger han udtrykkeligt, at af rug, smør og æg får han endog rigelig, men ang. mælk "får jeg ikkun hos de færreste min rettighed". Belært af en retssag om småredsel fra nabosognet Grene havde han, lige fra han kom til Grindsted 1842, ført bog over, hvad hver enkelt lodsejer plejede at give, og da nu (1851) flere beboere, måske irriterede over påmindelser fra K.'s side, rentud nægter at levere mælk, beslutter han at gå angrebsvis til værks. I den anledning udfærdiger han en restanceliste, hvor han har beregnet mælkeafgiften til en bestemt værdi. Prisen fandt pastor Blach rimelig, og med hans erklæring opnåede Kierckebye også amtets godkendelse. De pågældende bønder gik også ind på at betale efter restancelisten, dog med undtagelse af gdr. Chr. Gydesen i Nollund. Og hos ham blev der så gjort udlæg for de 63 sk., som hans skyld beløb sig til, og det udpantede, en morter og to lysestager, blev ved en auktion i Grene afhændet for 2 rd. 1 mark og lo sk., og Kierckebye fik sine 63 skilling.

Chr. Gydesen ville imidlertid ikke finde sig i denne behandling, og efter at der var forsøgt forlig, anlagde han sag mod Kierckebye, der fik fri proces, idet han hævdede, at han førte sagen på standens vegne.

Retten gav imidlertid K. medhold, således at mængden af de forskellige naturalier, der skulle ydes læreren, blev nøje fastlagt.

Her fik altså Kierckebye sin krig igennem. Det er vel sandsynligt, at når han også i sit forrige kald, Sædding, var i konflikt med en enkelt mand i sognet, at der da har været lignende årsager som i Grindsted.

Når man læser de gamle beretninger om Kierckebyes lærergerning i Sædding og Grindsted, får man let det indtryk, at han har været en noget vanskelig mand at omgås. Til gengæld fortæller andre, som har kendt K., at han var en meget stilfærdig, beskeden og meget omgængelig mand, der ganske vist ikke tålte, at der blev gjort uret hverken mod ham selv eller andre.

Nu må man erindre, at en mands eftermæle tit netop knytter sig til de store dønninger i hans liv. Det rolige, solide samvittighedsfulde arbejde i hans skole har der aldrig kunnet sættes en finger på; det er hans stridigheder med hans overordnede, der har fanget folks interesse, og som man i mange år efter hans død har mindedes.

At K. i det stille har været en stolt og selvstændig natur, kan der slet ikke herske tvivl om. Ved sine studier af slægtens historie har han desuden fået bekræftet, at hans forfædre aldrig havde måttet bøje sig under en herremands åg eller våndet sig under ridefogedens pisk. De havde som adelsmænd eller selvejerbønder rådet over deres egen person og deres egen jord. Fra forfædrene havde han driften til selvstændighed og hævdelsen af egen ret, hvilke egenskaber især udfoldede sig, mens han var lærer i Grindsted.

K. hørte til en af de første årgange af virkelig seminarieuddannede lærere, der ikke gerne ville sammenlignes med tidligere tiders lærere, som ofte var halvt uddannede studenter eller mænd, som helt manglede uddannelse til lærergerningen. Denne sidste kategori af lærere bøjede sig gerne helt under stedets præst og måtte finde sig i hans luner.

K., der havde en pædagogisk uddannelse bag sig, kunne naturligvis nemt komme i konflikt med en præst, der uden nogen som helst indsigt i skoleforhold har villet være enerådende med hensyn til undervisningsform. Netop præstens manglende kendskab til skoleundervisning har muligvis været medvirkende til, at han er blevet påstålig og ubehagelig overfor læreren, således som svagt funderede personer ofte bliver, fordi de i virkeligheden er angst for at gå ind i en forhandling og derved røbe deres uvidenhed på et bestemt område.

Striden om naturalierne, som befolkningen ifølge gammel skik skulle yde læreren, har sikkert været fulgt med stor interesse i hele landet, af lærere såvel som resten af befolkningen samt myndighederne. Kierckebye har indset, at den vilkårlighed, der herskede med hensyn til afleveringen af de forskellige naturalier, ikke kunne fortsætte, fordi den var utilfredsstillende for begge parter. Den lærer, der forstod at gøre sig populær blandt sognets beboere, havde rigeligt udkomme, mens den lærer, der havde fået en skæv stilling til befolkningen, halvsultede.

Kierckebye var forkæmper for den faste aflønning, som vi nu regner for en selvfølge, så en lærers popularitet ikke spiller nogen afgørende rolle, ligeså lidt som det betyder noget, om han virker i et fattigt sogn, eller han har slået sig ned i landets fede egne.

Det kunne måske se ud, som om jeg har ønsket at skildre vor gamle slægtning som mere forsonlig og ligevægtig end han i virkeligheden har været. Dette er dog ingenlunde min mening, men jeg har forsøgt at tegne baggrunden for hans liv og virke. Han var i mange retninger foran sin tid, havde større viden og bredere horizont end de fleste, og når dertil kommer, at han havde svært ved at bøje af, når han kunne se, at han havde retten på sin side, ja, så måtte der jo springe gnister af og til. At mange ældre mennesker på Grindsted-egnen endnu for få år siden vidste at fortælle et eller andet træk om deres gamle degn, viste, at han havde skabt respekt om sin person.

Jens Kierckebye har skrevet en mængde artikler om vidt forskellige emner, de fleste af historisk art, og blandt historikere er han især værdsat på grund af sine lokal-historiske arbejder.

I det afsnit af slægtsbogen, der omhandler tiden år 1600-1800, er en del af stoffet taget fra Jens Kierckebye's slægtoptegnelser.

Herregården Urup.

Om denne herregård, hvortil vor slægt gennem mange år var knyttet, kan oplyses følgende:

Herregården lå en halv snes kilometer vest for Grindsted by i Sønder Urup. For den, der i dag besøger det sted, hvor herregården lå, er det i nogen grad nødvendigt at bruge fantasien, hvis man vil forsøge at forestille sig, hvorledes der så ud på dette sted for 3oo år siden.

Urup lå på et fladt højdedrag ude i en stor mose, og for at komme derud var det nødvendigt at passere hen over en lav dæmning ud over mosen. Endnu er der på den ene side af højdedraget en dyb mose, mens jorden på de andre sider er kultiveret; men man kan dog let forestille sig, at herregården har haft gode muligheder for at afvise ubudne gæster, enten under krigsforhold eller under en bondeopstand. Herregården var omgivet af voldgrave, hvoraf der kun er svage spor, og en vindebro førte over voldgraven. Hvorledes bygningerne så ud, ved man ikke meget om, da der aldrig er foretaget nogen egentlig udgravning på stedet. Man har dog konstateret, at der fandtes et kobbertækket vagttårn, hvorfra man havde et godt overblik over gårdens nærmeste omgivelser.

Til herregården hørte foruden de arealer, hvor landsbyerne Nørre- og Sønder Urup ligger, desuden det meste af Tg samt det område, der ligger mellem Urup og Nollund, altså det nuværende Dybvadsrække. Til Urup hørte også en del større og mindre gårde, der lå spredt over hele Grindstedegnen.

En del af herregårdens areal blev drevet direkte fra herregården, men den overvejende del af jorden var bøndergods,d.v.s., at bøndergårdene ejedes af godset,men blev drevet af fæstebønder,der til gengæld svarede en afgift,landgilde, til herregården.

De fæstere,der boede nærmest ved herregården,havde pligt til hver dag at møde på herregården og udføre ulønnet hovarbejde. Undertiden kunne hovarbejdet udføres med håndredskaber, men som regel måtte hovbønderne dog stille om morgenen med et forspand til markarbejdet. Hovbønderne var forpligtet til at møde med et spand heste, mens konen og børnene måtte lave arbejdet hjemme på fæstegården med stude. Først ud på aftenen var hovbonden færdig på herregården, så han kunne tage et nap med hjemme på sin fæstegård. Ofte måtte han tage en del af natten med for at klare arbejdet på sin egen bedrift.

De fæstere, der boede noget fjernere fra herregården, mødte ikke daglig til hovarbejde, men i almindelighed kun, når der var særlig travlhed, d.v.s. under forårsarbejdet, høsten og under efterårspløjningen. Til gengæld måtte disse fæstere betale betydelig højere landgilde end hovbønderne, der på grund af det faste hovarbejde var afskåret fra at drive deres gårde effektivt. De økonomiske kår var således nogenlunde ens for alle fæstere.

Arbejdet blev på Urup som på andre herregårde ledet af en ridefoged, der kun stod til ansvar overfor herremanden, og som kunne behandle hovbønderne efter forgodtbefindende. Herremanden var interesseret i, at så få fæstere som muligt var udtaget som hovbønder, da der så tilflød godset . større landgilde. Ridefogedens arbejde bestod derfor i at pine så meget arbejde ud af de forholdsvis få hovbønder som muligt, så hans egen anseelse overfor herskabet kunne stige derved. Hvor meget ridefogeden på Urup har måttet benytte sin pisk, træhest og gårdens hundehul kan ikke siges, men det er tvivlsomt, om der ofte på Urup har været anvendt tortur over for hovbønderne. De jyske hovbønder har nemlig aldrig i den grad sukket under herremændenes åg, som det har været tilfældet på øerne.

Hovbønderne gik til pligtarbejdet med en sløv ligegyldighed; man bestilte netop så meget, at man slap for ubehageligheder, og ingen havde den ringeste interesse i, om arbejdet blev gjort forsvarligt eller ej. Sammenholdet mellem hovbønderne var i almindelighed fint, og dette kan også være grunden til, at en ridefoged ikke gerne løftede pisken, idet afstraffelse af bønderne næsten omgående efterfulgtes af ringere arbejdstempo, hvad der i sidste instans faldt tilbage på ridefogeden.

.....

Det vides ikke, hvem der i sin tid byggede Urup, og ligeså lidt ved man, hvornår dette skete. Da en kendt historiker, dr. Oluf Nielsen, for omkring 100 år siden henvendte sig på gården for at undersøge, om der skulle eksistere gamle dokumenter, som kunne kaste lys over gårdens tilblivelse, fik han den besked, at der i sin tid havde ligget en mængde gamle dokumenter på loftet, men gårdens børn havde brugt dem som legetøj og som tegnemateriale, og dokumenterne var derved efterhånden blevet tilintetgjort: ... Man kan næsten fornemme det suk, hvormed den lærde dr. Oluf Nielsen har modtaget denne triste meddelelse.

.....

Urup kom i Norby'ernes eje omkring 1550, og gennem ca. 200 år sad denne slægt på Urup. Slægten nåede her på dette gods sin storhedstid og sin dybe fornedrelse.

Om denne periode kan der læses senere i slægtsbogen.

I 1659 blev Urups bygninger nedbrændt af brandenburgerne og blev aldrig genrejst i den gamle herregårdsstil. Derimod blev der tæt ved tomten bygget en solid bondegård, hvoraf stuehuset endnu bruges. Dette stuehus er opført i bindingsværk, og tømmeret er meget svære egebjælker. For mange år siden blev der uden om det oprindelige murværk bygget en ny ydermur til støtte for den gamle bindingsværksmur, der truede med at styrte sammen. I sin tid fandtes der under en del af huset en kampestenskælder med murede hvælvinger. Denne kælder er imidlertid kastet til, formodentlig fordi det på det noget sumpede terræn ikke har været muligt at holde kælderen fri for vand.

Tæt ved de nuværende bygninger findes et areal, hvor man ved pløjning støder på store mængder af murrester, og man er ikke i tvivl om, at man her står ved den plads, hvor herregårdens oprindelige bygninger lå.

For mange år siden fandt man på tomten to store massive kanonkugler, antagelig fra svenskekrigenes tid. Det lyder ikke meget sandsynligt, at Urup har været udstyret med kanoner, og de fundne kugler stammer antagelig fra en beskydning af herregården.

De to kanonkugler findes nu på museet i Grindsted.

.....

Norby'erne på Urup havde i Grindsted kirke deres egne stole, som endnu findes på kirkemuseet. Den mest kendte af Norby'erne på Urup, Bendix Norby, lod endvidere opsætte sit våbenskjold på prædikestolen. Da Jens Kierckebye for 100 år siden var kirkesanger i Grindsted, fandtes dette våbenskjold endnu på prædikestolen, men den fra Tyskland indvandrede grev Lichtenberg til Engelsholm, som en tid ejede kirken, havde ladet våbenskjoldet overmale med grå maling, så kun de ophøjede felter var synlige. Til gengæld prangede Lichtenbergs eget våbenskjold i skønne farver fra prædikestolens midterfelt.

I sommeren 1957, da jeg på kirkemuseet undersøgte den gamle prædikestol, viste det sig, at intet våbenskjold mere fandtes på prædikestolen, heller ikke Lichtenbergs. I stedet fandtes i de felter, hvor våbenskjoldene engang havde været anbragt, kun de nøgne brædder. - - Ingen kender den skæbne, der er overgået de gamle skjolde.

.....

Bendix Norby's våbenskjold findes på omslaget af denne bog.

.....

De fleste af Norby'erne på Urup blev bisat i en gravhvælving under koret i Grindsted kirke. Der findes her ialt 16 kister, nogle med navneplade på, og en enkelt kiste er betrukket med kostbart læder. Kisterne måtte på grund af det ringe gulvareal i gravhvælvingen anbringes i 3 lag, og efterhånden sank kisterne sammen, hvorfor man af æstetiske grunde under kirkens ombygning i 1922 besluttede sig til at mure gravhvælvingen til, så Norby'ernes jordiske levninger er ikke mere tilgængelige.

.....

I 175o blev Urup solgt til Thomas Hansen, Mølbygård, Andsager. Gården ejes nu af Bertel Jensen, der er direkte efterkommer af Thomas Hansen.

.....

I 1952 blev der under overværelse af en mængde efterkommere af Norbyslægten rejst en sten på det sted, hvor herregården Urup i sin tid lå. Det udvalg, der arbejdede med rejsningen af stenen, og som lededes af sognerådsformand, red. H.C. Larsen, Grindsted, var ikke vidende om, at vor slægt nedstammede fra Norby'erne, og dette er grunden til, at vi ikke i sin tid blev indbudt til at overvære afsløringen af stenen.

På stenen står:

Her lå herregården
Urup.
Rejst 1952.

.....

Når man har studeret mange forskellige slægters stamtavler, kan man undertiden forbavses over, at de allerfleste af disse slægter kan føre deres stamtavler tilbage til gamle adelsslægter, og mange har endda de gamle danske konger blandt deres stamfædre.

Heri er imidlertid intet mærkeligt. Det ville nemlig være umuligt at føre en stamtavle meget langt tilbage, hvis den ikke greb ind i en adels-, fyrste- eller kongeslægt, ganske simpelt fordi ingen historiker ville kunne finde historiske optegnelser om slægten, hvis stamtavlen kun skulle bygges op efter oplysninger fra kirkebøgerne.

De ældste kirkebøger er kun ca. 2oo-3oo år gamle, og mange er desuden ført meget mangelfuldt, så deres oplysninger må tages med største forbehold og vil ikke altid kunne danne grundlag for opbygningen af en stamtavle, som kan stå for en nøjere historisk undersøgelse.

Når en mængde af vore medmennesker kan fremvise en stamtavle, som viser sig at indeholde personer, der også findes i vor egen stamtavle, er grunden naturligvis den, at f. eks. en stamfader eller - moder bare lo slægtled tilbage har efterladt sig en stor mængde efterkommere.

Jeg har under udarbejdelsen af denne bog været i forbindelse med flere meget fjerne slægtninge, der ligesom vi kan føre deres stamtavle tilbage til Peder Norby, som levede på Kristian d. Fjerdes tid. Peder Norby ligger i vor slægtsgren 10 generationer tilbage, og der må skønsmæssigt findes 40-50000 direkte efterkommere af Peder Norby, hvis man regner med, at hver generation er bare 3 gange så talstærk som den foregående - og dette er i virkeligheden lavt regnet.

Det kan således ikke være særlig forbavsende, at man tilfældigvis er stødt på enkelte personer, som man meget langt ude er i slægt med.

.....

Når vor egen stamtavle i en enkelt linie kan føres meget længere tilbage end de fleste andre stamtavler, er grunden den, som er berørt i det foregående afsnit.

Vor slægt kan gennem kirkebøgerne følges 200 år tilbage og herfra gennem adelsslægter tilbage til middelalderen. Gennem adelsslægterne er det forholdsvis nemt at følge de forskellige generationer, fordi der findes mange optegnelser af forskellig art fra denne periode. I middelalderen støder vor slægt på Valdemar Sejrs tid ind i kongeslægten, og endelig kan vor slægt gennem prinsesse Berengaria (Bengerd), der var Valdemar Sejrs dronning, følges gennem det portug. kongehus tilbage til det franske kongehus, som igen nedstammer fra biskop Arnulf.

.....

Vor slægt kan i lige linie føres 42 slægtled tilbage til år 616, og det er umuligt på denne begrænsede plads at omtale alle de forskellige slægtled. En del af dem er så velkendte fra historien, at interesserede nemt kan finde fyldige oplysninger om dem på et bibliotek. Om andre foreligger der til gengæld næsten ingen oplysninger. Man kender således ikke engang altid navnet på nogle stamfædres ægtefæller.

.....

De første 32 slægtled skal her kun omtales i store træk, og det er tilrådeligt, at man under studiet af disse mange personer sammenholder stamtavlen bag i bogen med nedenstående tavler. Af økonomiske grunde har det ikke været muligt at medtage alle slægtled på selve stamtavlen.

TAVLE A.

1. Arnulf. Var 616 major domus (førstekansler) hos de franske konger. Forlod embede, hustru og børn og blev eremit. Blev senere biskop i Metz. Død 641.
2. Ansegisi.
3. Pipin af Heristal. Major domus i Frankrig 687. Hertug af Austrasien i Frankrig. Død 714.
4. Karl Martel. Hertug af Austrasien. Død 741.
5. Pipin d. Lille. Major domus, senere konge af Frankrig. Død 768.
6. Karl d. Store. Konge i Frankrig. Født 742. Død 814.
7. Ludvig d. Fromme. Romersk kejser. Død 840.
8. Adelheid. Gift m. grev Robert d. Tapre.
9. Robert d. Første. Konge i Frankrig. Død 923.
10. Hugo d. Store. Greve af Paris. Død 956.
11. Hugo Capet. Konge i Frankrig.
12. Robert d. Anden. Død 1031.
13. Robert. Hertug af Burgund.
14. Henrik.
15. Henrik d. Første af Burgund. Død. 1112.
16. Alfons d. Første. Konge af Portugal. Død 1185.
17. Sancko. Konge af Portugal. Død 1211.
18. Berengaria (Bengerd). Gift m. Valdemar Sejr.

.....

Biskop Arnulf, der altså er den ældste af vore kendte stamfædre, havde en fremtrædende plads hos de franske konger, og hans efterkommere konsoliderede stillingen i den grad, at hans oldebarn blev konge i Frankrig under navnet Pipin d. Lille.

Man kender intet til biskop Arnulfs oprindelse, og man vil næppe ad denne linie kunne føre stamtavlen længere tilbage.

Kong Pipins søn, Karl d. Store, og dennes søn, Ludvig d. Fromme, behøver jeg næppe at omtale. De er vel nok de to - verdenshistorisk set - mest kendte af vore stamfædre. Lad os dog lige nævne, at det var den tyskromerske kejser, Ludvig d. Fromme, der sendte Ansgar til Danmark og således lagde spiren til kristendommen i Danmark, endnu inden Gorm d. Gamles tid.

.....

Om prinsesse Berengaria, der blev Valdemar Sejrs dronning efter dronning Dagmars død, ved man næsten intet. Valdemar synes at have giftet sig med hende som led i en politisk aftale med Portugal. I historien skildres Berengaria som den onde dronning, og folkeviserne, der naturligvis ikke kan tillægges nogen historisk betydning, svælger i modsætningen mellem den elskelige dronning Dagmar og hendes efterfølgerske som dronning.

Det er vel gået sådan, at dronning Berengaria i folkemunde har fået skylden for alle de ulykker, der under Valdemar Sejr væltede ind over Danmark.

Ifølge sagnet skal hun af Valdemar som morgengave have krævet "Samsø og en guldkrone af hver mø." -- Historikerne kan imidlertid ikke finde noget historisk grundlag for dette sagn.

TAVLE B.

1. Gorm d. Gamle.
2. Harald Blaatand.
3. Svend Tveskæg.
4. Estrid. Var datter af Svend Tveskæg, altså søster til Knud d. Store. Hun var gift med Ulf Jarl, som Knud d. Store lod dræbe.
5. Svend Estridsen.
6. Erik Ejegod.
7. Knud Lavard.
8. Valdemar d. Store.

.....

Vor slægtslinie følger her i store træk den danske kongerække, om hvilken vi kan læse i enhver danmarkshistorie.

.....

Gorm d. Gamles oprindelse er ukendt; dog synes han at stamme fra Norge. Han var den første storhøvding, der samlede hele Danmark og Sydsverrig til eet rige.

TAVLE C.

1. Valdemar Sejr. Død 1241. Gift med Berengeria (Bengerd) af Portugal.
2. Abel. Konge i Danmark 125o-52. Død 1252. Gift med Metchild.
3. Erik d. Første. Hertug i Sønderjylland. Død 1272.
4. Valdemar d. Fjerde. Hertug i Sønderjylland. Død 1312.
5. Abel Valdemarsen. Ridder. Gift m. Cecilie.
6. Erik Abelsen Rynd. Var død 1381. Gift m. Kathrine.
7. Peder Eriksen til Solvej. Gift m. Sophie Henriksdatter Serlen.
8. Anne til Solvej. Gift m. Mads Gjordsen. Nævnes 14o9.
9. Bege Gjords. Gift m. Gunde Nielsen Lange til Lydom. Død 1477.
10. Niels Gundesen Lange. Begravet i Ribe. Gift m. Anne Rosenkrantz.
11. Hans Nielsen Lange til Kjærgaard, Gørding herred, Død 1535. Gift med Maren Spend.

12. Niels Lange til Kjærgaard og Faddersbøl, Ridder. Rigsraad. Lensmand på Ribehus og Lundenæs. Død 1565. Begravet i Hunderup kirke.

13. Christen Lange til Bramminge. Død 1604. Gift m. Barbara Iversdatter Vind.

14. Hans Lange til Lunderup. Var død 1649. Gift med Karen Clausdatter Strange til Nørholm.

15. Dorthe Lange til Lunderup. Gift m. Bendix Norby til Urup.

.....

Abel var næstældste søn af Valdemar Sejr i hans ægteskab med dronning Berengaria. Han blev først hertug i Sønderjylland og lå stadig i strid med sin bror, Erik Plovpenning, hvem han tilsidst lod myrde og hans lig kaste i Slien.

Abel blev da konge i Danmark, men faldt allerede to år efter sin tronbestigelse under et tog mod friserne.

Abels efterkommere arvede ikke den danske trone, men giftede sig ind i adelsslægterne.

.....

Som det vil ses af stamtavlerne, kan vor slægt gennem 3 linier følges tilbage til Valdemar d. Store.

Såvel Christen Norby som hans hustru, Helle Mormand, nedstammer fra Valdemar Sejr, nemlig fra to af Valdemars sønner, Knud og Abel.

.....

Jens Kierckebye fremsætter i sine optegnelser den formodning, at Peder Norbys datter, Maren, dør barnløs. Det er imidlertid ikke rigtigt, idet jeg har været i forbindelse med to af hendes ætlinge, fhv. lærerinde Agnes Møller, Vorbasse, og fhv. gartner Anders Simonsen Pedersen, Kolding.

Førstnævnte har været mig til uvurderlig hjælp under udarbejdelsen af denne bog, Sidstnævnte, der nu er 90 år gammel, har på sine gamle dage udarbejdet sin egen slægtsbog.

Begge disse vore fjerne slægtninge var meget virksomme under rejsningen af Urup-stenen.

Jeg har ligeledes været i forbindelse med en ætling af Anne Jensdatter og Mads Nielsen Eg. Han hedder Jens Eg og bor i Esbjerg.

TAVLE D.

1. Knud. Søn af Valdemar Sejr. Hertug af Estland og Bleking. Født 1211. Død 1260. Gift m. Hedevig, en datter af hertug Svantepolsk af Pommern.
2. Erik. Hertug af Sønderjylland. Død 1304. Drost (leder af Danmarks finansvæsen) 1283-84. Gift m. Elisabeth,
3. Domicellus Barnum til Skarsholm.
4. Erik Barnum til Skarsholm. Var død 1369. Gift m. Sidsel Pedersdatter Grubbe til Tybjerg.
5. Christine Eriksdatter. Gift m. Torbern Pedersen, Lyngbygaard.
6. Inger Torbernsdatter Galen. Gift m. Bent Jonsen Bille til Solbjerg.
7. Margrethe Bille. Gift m. Urne (fornavnet ukendt).
8. Lage Urne. Død 1530. Ridder. Bosserup.
9. Claus Urne til Beltebjerg. Magister og rigsraad.
10. Kirsten Clausdatter Urne. Gift m. Christopher Eriksen Mormand.
11. Erik Christophersen Mormand til Esperød og Sæddinge. Død i Tidsrummet 1618-21. Gift m. Anne Christophersdatter Lindenow.
12. Christopher Eriksen Mormand til Esperød. Kaptajn. Død 1659. Gift m. Else Holgersdatter Ulftand.
13. Helle Mormand. Gift m. Christen Norby til Lunderup.

.....

Knud var en søn af Valdemar Sejr og hans elskerinde, Helene, der var enke efter Esbern Snare, biskop Absalons tvillingbror.

Muligvis har forholdet mellem Valdemar Sejr og dronning Dagmar ikke været så harmonisk, som det besynges i folkeviserne. Det er i hvert fald en kendsgerning, at ovennævnte Knud blev født i 1211, altså mens dronning Dagmar endnu levede.

TAVLE E.

Valdemar den Store, Konge af Danmark,
f. 1131. d. 1182. g. m. Sophie, Datter af Wladimir, Fyrste af Habicz og Regitze Boleslaw af Polen.
Sophie, Datter af Valdemar den Store,
gift 1181 med Siegfred, Greve af Orlamünde. Deres Datter

Sophie af Orlamünde,
d. 3. Septbr. 1244, g. m. Lambert, Greve af Orlamünde og Gleichen, Foged i Erfurt 1193, d. 1238. Deres Datter blev gift med

Ridder Niels Neb.
Ætten Neb var i det 13. og 14. Århundrede en af de mægtigste Slægter i Sjælland og Skaane. Ridder Niels Nebs Søn var

Ridder Offe Nielsen (staves også Uffe).
Drost 1268-1277. Han fordrev 1277 den svenske Konge, der var falden ind i Skaane. Købte samme Aar Rønne By og Herred af Hertug Witslaf og blev 1288 paany Drost. Han døde 1293. En Datter blev gift med

Marsk Stig Andersen (Hvide)
som hans tredie hustru. Marsk Stig byggede Borg paa Hjelm. Han døde 1293. Hun levede endnu 1314, da der skiftedes Arv efter hendes Broder Niels Offesøn. Marsk Stigs Søn

Anders Stigsen
til Tygestrup, Mollerup og Bjørnsholm. g. m. Margrethe Nielsdatter (Landi). Han var 1314 Medarving sammen med Morbrødrene Johannes og Henrik Offesøn - Drostens Sønner. Hans Datter

Sofie Andersdatter,
gift første Gang med Rigsmarsk Poul Vendelbo, anden Gang med Timme Timmesen til Torbenfeldt. Med ham havde hun Sønnen

Timme Timmesen den Yngre,
nævnes 1320 og 1380. Hans Søn

Timme Abildgaard
var 1404 Værge for Palne Jensen Munk. Slægtsnavnet Abildgaard forekommer allerede Aar 1230. Hans Søn

Timme Timmesen (Abildgaard)
nævnes 1437 som Høvidsmand i Kolding. Hans Datter

Agnete Timmesdatter Abildgaard,
g. m. Iver Eriksen Rosenkrands (af denne Slægts sønderjyske linie) til Kogsbøl, der nævnes 1489 og 1493, død før 1505. (Søn af Erik Iversen Rosenkrands til Kogsbøl, gift med Dorthea Holck, der 1512 var Hofdame paa Gottorp.) Sønnen

Bendix Iversen Rosenkrands
til Kogsbøl og Gribsgaard i Emmerlev Sogn ved Tønder nævnes 1536 - 43 - 66. g. m. Anne Carstensdatter Grib. Hun levede endnu som Enke 1582. Deres Datter var

Dorthe Bendixsdatter Rosenkrands
gift med Peder Norby til Urup, Grindsted Sogn.

.....

I denne tavle har vi et typisk eksempel på, hvorledes en del af den gamle, danske adel er opstået, nemlig på den måde, at kong Valdemar d. Stores søster, der ikke bliver gift ind i et regerende kongehus, bliver stammoder til en adelsslægt. Andre af de gamle slægter nedstammer fra prinser og prinsesser, som heller ikke får nogen trone. (se tavle C og D).

Den mest kendte i denne tavle er marsk Stig Andersen, som har været et yndet emne i digtningen som Erik Glippings banemand.

Marsk Stig var Erik Glippings hærfører (marsk). Han kom ret hurtigt i opposition til den uduelige konge og nægtede således at anerkende kongens søn, Erik (Menved),som kongens efterfølger på tronen. Erik Glipping afskedigede dog ikke af den grund marsken, idet dennes dygtighed var ubestridelig.

I 1286 blev Erik Glipping myrdet i Finderup lade efter en jagt, og 8 adelsmænd blev næste år på et danehof i Nyborg anklaget og dømt for mordet. De blev dømt fredløse, og deres godser blev beslaglagt. De dømte har vist ikke været til stede ved danehoffet, og man fik aldrig opklaret, om de var skyldige. En af adelsmændene blev dømt for selve mordet, og marsk Stig Andersen blev dømt for delagtighed. Sagn og folkeviser har udpeget marsken som den hovedskyldige, uden at der kan føres noget historisk bevis herfor.

De dømte måtte naturligvis uden hensyn til skyld eller uskyld flygte, og den norske konge tog dem under sin beskyttelse, idet han havde glimrende brug for dem under sin krig med Danmark.

Marsk Stig opførte 1290 en stærkt befæstet borg på øen Hjelm, hvorfra han bekrigede Danmark og hærgede kysterne ved Kattegat. Midt under krigen døde han, og det menes, at hans lig om natten blev ført til en kirke på Hindsholm for her at blive begravet i indviet jord.

Marsk Stigs sønnesøn, der ligesom bedstefaderen hed Stig Andersen, fik tilladelse til at vende tilbage til Danmark, hvor han fik slægtens godser tilbage.

TAVLE F.

Slægten Norby.

1. Niels Norby. Hans søn var
2. Peder Nielsen Norby til Aagerup, Skytsherred i Skaane, Lagmand,
   g. 1) m. en af slægten Juel,
   g. 2) m. Margrethe Mandrupsdatter.
   I første ægteskab en søn,
3. Laurids Pedersen Norby, Væbner, Hofsinde hos Dronning Christine,
   g. m. en Datter af Verner Pedersen til Skovgaarde ved Assens.
   Deres søn var
4. Oluf Lauridsen Norby, Væbner,
   g. m. Maren Henriksdatter Sandberg.
   Deres Søn var

55. Peder Olufsen Norby, der i 1588 blev Eneejer af Urup, henrettet i København 1595.
    g. m. Dorthe Bendixsdatter Rosenkrands, Datter af Bendix Iversen Rosenkrands til Kogsbøl og Grib.

P e d e r N o r b y var ud af gammel fynsk adelsslægt. Navnet Norby er antagelig taget efter den fynske landsby af samme navn, idet slægten i sin tid netop ejede et gods i denne by.

Peder Norby omtales som ejer af Urup sammen med sine brødre H e n r i k og D i t l e v i 1583. I 1588 blev han eneejer af Urup, idet i hvert fald broderen Henrik var død på dette tidspunkt. Peder Norby giftede sig antagelig samme år. Hans ægtefælle blev D o r t h e R o s e n k r a n d s til Kogsbøl (se stamtavlen).

Peder Norby levede til stadighed i spektakler med sine fæstebønder og synes at have været en noget voldsom og ustyrlig natur. Han havde i 1593 en sag mod en af sine fæstebønder, der med al sin rørlige ejendom havde forladt sin fæstegård på Urup og havde fået en gård i fæste hos K l a u s S t r a n g e s e n på Nørholm. En sådan flytning var ganske ulovlig, og Peder Norby lod da også fæstebonden indstævne for retten, der dømte ham til at betale en større erstatning, og Klaus Strangesen forpligtedes til at inddrive beløbet.

Efter retsmødet overfaldt og mishandlede bonden imidlertid Peder Norby, og det var med nød og næppe, at han slap levende fra overfaldet.

En mand fra Eg, også en af fæstebønderne på Urup, havde endvidere truet Peder Norby på livet, og denne følte sig i fremtiden aldrig sikker, når han færdedes uden for gårdens mure. Han gik derfor altid med en harnisk af svært elsdyrskind under sit tøj, så han var nogenlunde sikret mod dolkestik.

Peder Norby havde i sit brød en tjener, P e d e r H o l s t, som var dømt fredløs i Holsten efter at have begået et mord. Peder Holst havde været i tjeneste hos Henrik Norby, og Peder Norby havde overtaget ham efter Henriks Død.

I foråret 1595 var Peder Norby sammen med et par mænd fra Urup og Peder Holst på besøg i Odense. Lørdag før påske sad de hos Christoffer Bang og deltog i et vældigt drikkegilde, og under dette hånede Peder Holst sin husbond, Peder Norby, og udæskede ham til slagsmål. Der var også strid om en bøsse, som Peder Holst beskyldtes for at have stjålet fra Peder Norby. Det kom dog ikke i første omgang til håndgribeligheder, men Peder Holst knuste lysestagerne og porcelænet, hvorpå han døddrukken blev bragt til leje på en bænk i sit værelse. Ud på aftenen sender Peder Norby bud efter sin tjener, men får den besked, at han ikke er i stand til at stå op på grund af sin tilstand. Peder Norby bliver meget opbragt og går selv ned til værelset for at hente ham, og her kommer det til et drabeligt slagsmål med daggerter, og under kampen griber den stærkt berusede Peder Norby en bøsse og skyder Peder Holst.

En tjenestepige, der overværede slagsmålet, forsøgte at skille de to slagsbrødre ad, men blev fejet til side. Da Peder Norby greb bøssen, flygtede hun.

Peder Norby blev ikke straks arresteret, men 25. april modtog lensmanden på Koldinghus følgende ordre fra Kristian den Fjerde:

"---Vi beder dig med største flid at ransage og forfare, om Peder Norby er til hans behusning hjemkommen, at du da straks lader ham fængsle og sætte i god forvaring. Hvis han ej er hjemkommen, du da lader ham eftertragte og efterkomme, hvis han befindes på nogen af adelens gods, du lader ham tilsige på vore vegne---".

I retten den 18. juli under forsæde af Kristian den Fjerde påstår Peder Norby, at han har handlet i nødværge, og at Peder Holst opholdt sig i Danmark, fordi han var erklæret fredløs i Holsten. På grund af forskellige forhold, som dog ikke omtales nærmere, har Peder Norby søgt at få tjeneren erklæret fredløs også i Danmark.

Blandt flere vidner møder også Peder Norby's slægtning, <u>Johan Norby.</u> Han kæmper for retten en brav kamp for at redde Peder Norby og fremfører flere vægtige vidnesbyrd, der kan undskylde hans handling, men alle vidnesbyrd afvises af anklageren, da de ikke er overgivet retten med fornødent varsel, hvorfor de må betragtes som ugyldige:

Peder Norby søger at få rettertinget udsat for at skaffe nye vidnesbyrd, og han vil stille garanti for, at han vil møde for næste retterting. Hans anmodning om udsættelse bliver ikke taget til følge. Om dommen kan der herefter ikke herske tvivl. Den lyder Efterdi det er bevist, at Peder Holst er ihjelslået, bør Peder Norby derfor straffes på livet og miste sin hals."

Ved læsningen af retshandlingen får man et forstemmende indtryk af, hvilken vilkårlighed og overfladiskhed der i hine tider herskede ved behandlingen af en så alvorlig forbrydelse. Peder Norbys sag behandledes kun i eet retsmøde, og dommen faldt straks, så hele Norby-sagen har næppe taget mange timer.

Peder Norby nægtede på intet tidspunkt sin forbrydelse, men der var så mange undskyldende momenter, at et dommerkollegium af 1957 næppe ville have idømt ham ret mange års fængsel.

Den tids dommere var i det store og hele kun interesseret i een ting: skyldig eller ikke skyldig. Når dette var fastslået, var dommen som for ovennævnte forbrydelse enten frikendelse eller dødsstraf.

De adelsmænd, der var udtaget til at dømme i sagen, var:
Peder Munk til Estvadgaard, (Kgl.maj. admiral)
Jørgen Rosenkrantz til Rosenholm.
Christoffer Walkendorff til Glorup.
Sten Brahe til Knudstrup.
Mandrup Parsberg til Hagerholm, (kgl.maj.hofmester)
Erik Hardenberg til Mattrup.
Henrik Below til Spøttrup.
Ascel Gyldenstjerne, Liungberggaard.
Absalon Gøe Kjeldstrup.
Jacob Sefeld til Visborg.
Brede Rantzow til Rantzowholm.
Albert Friis til Haraldskær.
Arild Hvitfeldt til Odersberg, (Danmarks Riges kansler).
Sekretær: Sigvard Grubbe til Hofdal.
Man vil blandt disse navne kende flere, som endnu bæres af adelige slægter.

Peder Norby blev halshugget uden for Københavns slot den 23. juli, altså 5 dage efter, at dommen var afsagt.

.....

Ovennævnte begivenheder fandt sted, mens Kristian den Fjerde var ganske ung, og hvor en formynderregering styrede landet for den unge konge.

Efter Peder Norbys død i 1595 fik hans tre små børn beskikket deres morbroder, den berygtede C h r i s t o f f e r R o s e n k r a n s til Høgsbro og Hundsbæk, som værge. Man havde i mange år haft mistanke til Christoffer Rosenkrans, idet man beskyldte ham for bedrageri. Han havde flere gange ad rettens vej tvunget velstående personer til at betale store pengesummer, som de forgæves påstod at have betalt en gang før. Han forsøgte endelig at presse en enke fra Donslund til at betale en stor sum penge. Hun meldte sagen til kongen, som lod Christoffer Rosenkrans's brevkiste beslaglægge. Her fandt man beviser for, at han flere gange havde ladet sig betale den samme fordring to gange.

Christoffer Rosenkrans tilstår sin skyld, men forsøger dog at vælte hovedskylden over på sin tjener. Kristian den Fjerde forlanger, at Christoffer Rosenkrans møder for rettertinget med guldkæden om halsen og kården ved siden. Da dommen forkyndes, bliver guldkæden revet af ham, og kården brudt. Han dømmes til døden den 17. marts 1610 og henrettes foran Københavns slot den 23. marts. Hans tjener, som Christoffer Rosenkrans udlægger som medskyldig, bliver samme dag hængt.

Allerede inden dette tidspunkt har Peder Norbys enke, Dorthe Rosenkrans, giftet sig med C h r i s t e n M u n k til Ørnhoved. Hun ejede dog endnu 1604 Urup, Hendes søn B e n d i x N o r b y har antagelig tidligst overtaget Urup omkring 1610, idet han da har været omkring en snes år gammel.

B e n d i x N o r b y var rimeligvis sine forældres førstefødte. Hans forældre giftede sig omkring 1588, og han har således kun været en lille dreng ved faderens død i 1595. I 1661 erklærer han, at han fik familieborgen Urup i søskendeskifte. Antagelig har han overtaget godset i en meget tidlig alder, da faderen giftede sig igen.

Bendix Norby arvede sammen med sin søster M a r e n broderen O l u f til Skovgårde på Fyn, der døde ugift og uden arvinger.

Marens mand, C h r. T h o r s e n, og Bendix Norby havde iøvrigt en retssag løbende i anledning af arven efter broderen Oluf. Skovgårde havde et tilliggende på 73 tdr. hrtk.

Bendix Norby har sikkert været gift i adskillige år, før hans ældste søn P e d e r blev født i 1629. I hvert fald fandtes endnu 1855 navnet Bendix Norby med årstallet 1629 på Grindsted kirkes prædikestol, følgelig må han allerede på dette tidspunkt have været en betydende mand.

Bendix Norby giftede sig med D o r t h e L a n g e til Lunderup ved Varde, og ved giftermålet overtog han også dette gods, hvortil der hørte 282 tdr. hrtk. bøndergods.

Dorthe Lange og Bendix Norby havde 3 børn, nemlig P e d e r, C h r i s t e n og D o r t h e.

Datteren, der var den yngste blev født 1639. Angående hendes fødsel kunne enkelte gamle i Grindsted endnu omkring 1850 fortælle følgende:

Ved hendes fødsel så det sørgeligt ud på godset. Den nådige frue, Dorthe Lange, kæmpede med døden, og det spæde barn var næsten ligeså sygt. Da følte fader Bendix sig så forelsket i sin spæde datter, at han til Gud frasagde sig al lykke for sig og sine øvrige efterkommere, bare dette dejlige barn måtte få lov at leve og opvokse i lykke, ham selv til pleje og støtte, når han blev gammel.

Dette sagn er naturligvis opstået i tidens løb, fordi folk så den ømhed og kærlighed, hvormed Bendix omfattede sin lille datter.

Den lille pige levede, men moderen døde. De tre børn kunne hver overtage et gods, da de blev voksne.

Bendix Norby købte nemlig i 1629 det betydelige gods, Donslund, og flere andre gårde af sin søster Maren. Peder fik Donslund, Christen fik Lunderup, og Dorthe fik Urup.

Omkring 1640 har Bendix Norby således været ejer af 3 godser foruden flere mindre gårde, men kort efter kom han ud for en hændelse, der snart bragte ham i store vanskeligheder.

Han havde det uheld at blive inddraget i en retssag mod en anden adelsmand, N i e l s A r e n f e l d til Ullerupgård.

Niels Arenfeld havde flere gange forsøgt at forgive sin hustru ved at blande gift i hendes mad, men hver gang får hustruen et vink fra en tredie person om, at hendes mad er forgiftet, og hun undgår sin skæbne. Sluttelig søger Niels Arenfeld at forgive både hustruen og hendes far, men også dette mordforsøg mislykkedes.

Niels Arenfeld anklages for retten for disse mordforsøg, og tolv adelsmænd, deriblandt B.N., skal dømme i sagen. De sværger imidlertid Niels Arenfeld fri, men da sagen bliver genoptaget, bliver de alle dømt for mened, og straffen lyder på 20 års landsforvisning. Mærkelig nok slipper Niels Arenfeld med samme straf.

Bendix Norby måtte da forlade sine tre moderløse børn. Sønnen Peder, der da var 13 år gammel, havde i sin barndom "skikket sig ilde", og han blev sendt til en skole eller et hjem i Sorø, mens de to yngste børn, hvoraf Dorthe kun var 3 år, antagelig er blevet tilbage på Urup under pleje af en betroet husbestyrerinde.

Bendix Norby flakkede rundt i udlandet 1642-45. Han fik da resten af sin straf forvandlet til en kæmpebod på 2ooo rigsdaler, der skulle betales til Viborg hospital, et hjem for forældreløse børn. Han var imidlertid ikke i besiddelse af kontanter, og hans godser var desuden 3 gange under hans landsforvisning blevet hærget af tyske og svenske hære under Torstensonkrigen 1643-45. Bendix Norby måtte da pantsætte en del bøndergårde for at kunne betale boden, og de pantsatte gårde blev aldrig senere indløst, eftersom Bendix Norby få år efter blev ramt af en langt værre katastrofe.

Under svenskekrigen 1658-6o måtte Bendix Norby døje meget ondt. Først måtte han i over et år huse en deling svenske soldater, der skulle have hele deres underhold på godset, naturligvis uden at yde nogen som helst betaling derfor. I 1659 allierede den danske konge sig med brandenburgerne, der fra Tyskland drog op i Jylland, hvorfra svenskerne blev fordrevet.

Men hvis svenskerne havde været ubehagelige at huse, var brandenburgerne mangefold værre. De røvede, plyndrede og brændte overalt, hvor de kom frem. Det var en meget kostbar "hjælp", Danmark her havde fået.

I mange tilfælde gravede folk deres sølvpenge og værdigenstande ned og flygtede fra hjemmet. En del familier fra Andsager, Hejnsvig og Grindsted flygtede således fra deres hjem med kreaturer og bohave; hvorpå de slog sig ned i længere tid i en utilgængelig egn ved Hejnsvig. Stedet var beskyttet af store eng- og mosestrækninger, og her gravede man store jordhuler, hvor folkene kunne bo. En dag blev stedet dog fundet af 8 fjendtlige ryttere, idet en omvandrende spillemand havde røbet skjulestedet. Bønderne tog imidlertid kampen op, idet rytterne blev omringet, og 7 af dem blev dræbt. Den sidste rytter samt spillemanden flygtede, men blev indhentet og ligeledes dræbt. Ligene blev gravet ned i en sandbanke på heden.

Da brandenburgerne kom til Urup, forlangte de omgående alt, hvad der fandtes af sølv, og da Bendix Norby ikke kunne fremskaffe dette, antagelig fordi svenskerne i forvejen havde taget det, blev han lagt på pinebænken og bagefter puttet i gårdens hundehul. Herfra lykkedes det ham ved en tjeners hjælp om natten at flygte til Varde.

I en skrivelse, som Bendix Norby efter krigen sendte til kongen, og i hvilken han klagede sin nød, hedder det:

"----- Der jeg da blev svenskerne kvit, og de blev jagne af Jylland, kom til mig brandenburgerne, som var mig hårde og ubehagelige gæster. De samme bandt og pinte mig uden al nåde, for at jeg skulle give og vise de penge og sølv, hvilket jeg ikke havde, hvorfor jeg da om nattetide tilfods måtte rømme min gård og flygte til Varde. ----".

Brandenburgerne tog derefter alt, hvad de kunne bruge: dyr, korn, bohave etc., hvorefter gården blev brændt af.

At brandenburgerne skånselsløst har hærget på Grindsted-egnen, kan ses af de indberetninger, som blev afgivet efter krigen:

I Eg tog de 12 heste og 22o stykker kvæg, og i Urup tog de 5 heste og 293 stykker kvæg.

Naturligvis var det kun en ringe del af alle disse dyr, der blev taget på selve Urup. De fleste af dyrene blev taget på fæstegårdene, så mange af disse var helt uden dyr ved krigens afslutning. Men dette var ensbetydende med, at fæsterne ikke var i stand til at betale landgilde, idet tabet af trækdyrene betød, at jorden ikke kunne dyrkes.

I den jordebog, som Bendix Norby indgav til kongen efter krigen,ses det, hvordan gården var ribbet for alt. Han opgav sit gods således:

"Først min hovedgård Urup, som jeg i søskendeskifte har taget for 16 tdr. hrtk., nok fire byggesteder eller bol på gårdens mark, 1 kaldes Kjærhus, 1 kaldes Dyels Recke, 1 kaldes Lamborg, 1 kaldes Vandbol, tilsammen 6 tdr. hartkorn deraf 1½ bol øde og ubesat. 1 gård kaldes Nørre Urup, 3 gårde i Eg by, hvoraf 1 øde. Eg mølle yder 8 tdr. mel, Dal by 2½ gårde, deraf 2 øde og ubesatte. 1 gård kaldes Gilbjerg, ganske øde og ubesat, 1 gård kaldes Trølund, de parter øde og ubesatte, 1 gård i Vorbasse sogn kaldes Risbøl, ganske øde og ubesat, 1 gård i Tyrrild herred kaldes Langlund, 1 gård i Skarrild sogn kaldes Hesselvig. I alt 77 tdr. 2 skp. hrtk. bøndergods."

De næste år gav øget tilbagegang og fattigdom. Bendix Norby afstod Donslund til sønnen Peder, som giftede sig med E l s e M u n k, vistnok en søster til hans svoger, E n e v o l d M u n k. Sønnen Christen overtog Lunderup og giftede sig med H e l l e M o r m a n d, datter af C h r i s t o f f e r M o r m a n d og E l s e U l v s t a n d til Esperød.

Det vides ikke, hvornår Bendix Norby døde. Han var levende endnu 1665 og vistnok også i 1678. Han boede i sine sidste år dels på Donslund og dels i Grindsted.

Efter hans død blev hans lig hensat i Grindsted kirkekors åbne begravelse, hvor det endnu et par hundrede år efter blev fundet uforrådnet. Man må antage, at hans lig er blevet balsameret. Man kender andre tilfælde fra denne tid, hvor et lig er blevet balsameret. Dog er der også den forklaring på fænomenet med det uforrådnede lig, at den stensatte og tørre hule i Grindsted kirkekor kan have virket meget stærkt bevarende.

D o r t h e N o r b y arvede Urups levninger med tilhørende bondergods, og efter sin forgældede bror, P e d e r, arvede hun sammen med sin anden bror, C h r i s t e n, Donslund mølle, der på denne tid endnu var en meget betydelig ejendom.

Dorthe giftede sig inden sin faders død med adelsmanden E n e v o l d M u n k, og hun døde i 1696.

Dorthe Norby og Enevold Munk kæmpede efter bedste evne for at redde godset fra ruin; men det var vanskelige tider, idet de under krigen misrøgtede fæstegårde næsten ingen indtægter gav, og desuden blev der pålagt de adelige godser enorme skatter.

Enevold Munk skal have bygget bondegården Sønder-Urup, som er beliggende meget nær ved det sted, hvor gamle Urup var opført. Til opførelsen af Sønder-Urup blev der brugt noget meget svært egetømmer, og dette tømmer findes endnu i stuehuset i Sønder-Urup.

Dorthe Norby og Enevold Munk havde en søn, P e d e r M u n k. I 1681 døde Enevold Munk og Dorthe Norby giftede sig samme år med C h r i s t i a n K r a b b e. De fik ingen børn.

I 1689 ansøgte Christian Krabbe kongen om, at Urup måtte blive betragtet som en almindelig bondegård og blive beskattet som en sådan. Hans ansøgning blev imødekommet, og dermed var Urups historie som et adeligt gods afsluttet.

Alle de privilegier, godset havde nydt som adeligt gods, frasagde man sig for at få eftergivet en vældig restance af kop-, ild-, familie- og folkeskat.

Tiderne har været hårde også for andre godser, idet Donslund gods, undtagen Donslund mølle, allerede i 1679 blev tildømt kongen for skatterestancer. Godset tilhørte kongen gennem mange år og har ikke siden været beboet af adelige.

Peder Munk giftede sig med B i r g i t t e S o p h i e K r a b b e, en søster til hans stedfader. De havde to sønner, I v e r og E n e v o l d M u n k, som begge faldt i Pommern under Stalsunds belejring 1715, samt en datter, B i r g i t t e S o p h i e M u n k.

Da Peder Munk giftede sig, bosatte han sig i Modvig, et meget tiltalende sted ved den store og fiskerige å. Det var dengang af en ikke ringe betydning, at en del af føden kunne bjærges ved fiskeri i åen. Desuden boede han ikke langt fra sognets kirke og præstebolig. Han indbjærgede høavlen af nogle engarealer mellem Jerrig og Eg. Disse enge var solgt fra Urup af Bendix Norby, rimeligvis i godsets trængselstid efter den sidste svenskekrig, måske i 1662.

Peder Munk havde lavet den overenskomst med sin stedfader, at denne skulle bebo Urup, så længe han levede, hvorefter Peder Munk skulle overtage godset.

Imidlertid døde Peder Munk allerede i 1705 og kom således ikke til at overtage Urup, medens Christian Krabbe først døde i 1731.

Peder Munks datter, Birgitte Sophie Munk, giftede sig med L a r s A n d e r s e n M ø l l e r. De boede først i Modvig, men købte så Christian Krabbe ud af Urup og flyttede hertil. Christian Krabbe flyttede til Varde og døde her.

Birgitte Sophie Munk og Lars Andersen Møller havde den sorg at miste en 12-årig søn, Peder, ved et ulykkestilfælde. Et tag, som var under reparation, og hvorpå faderen og flere mænd var i arbejde, styrtede ned over sønnen og dræbte ham. Faderen kom aldrig over sin sorg og døde allerede i 1638. Han ligger begravet i Grindsted kirke.

.....

En datter. K a r e n S o p h i e, blev gift med en ladefoged fra Nørholm, J e n s P e d e r s e n. De overtog Urup, men begge ægtefæller døde imidlertid meget unge, hun 3o år gammel i 1749, og han døde året efter, 43 år gammel. De efterlod en søn og en datter ved navn A n n e, som bedstemoderen, Birgitte Sophie Munk, nu måtte tage sig af.

Urup var efterhånden så forgældet, at hun lod kreditorerne tage godset, der blev solgt til T h o m a s H a n s e n, Mølby.

.....

Den store gæld på Sønder-Urup hidrørte nok især fra Dorthe Norbys anden mand, Christen Krabbe. Han sad som enkemand på gården fra 1696 til 173o. I disse år skal det være gået stærkt ned ad bakke. Der er næppe stiftet gæld under Enevold Munk og hans søn Peder. Begge disse havde på egnen ord for at være et par særdeles dygtige mænd. Det samme gælder Jens Pedersen fra Nørholm.

Bedstemoderen, Birgitte Sophie Munk, bevarede for sig selv og datterdatteren (dattersønnen var død) en betydelig del af slægtens bøndergods samt møllen i Eg. Hun byggede et hus i Modvig, hvortil hun flyttede da Sønder-Urup omkring 1751 helt gik fra den slægt, der i mere end to århundreder havde ejet gården. - Huset i Modvig var efter datidens forhold usædvanlig stort og solidt bygget og stak noget af mod de små bondehuse, det var omgivet af.

Birgitte Sophie Munk, der var den længstlevende adelige ætling af Norbyerne, holdt sig adelig i al sin færden blandt bønderne, der elskede hende for den godhed og forståelse, hun altid viste dem, samtidig nærede de den dybeste respekt for hende på grund af hendes klogskab. De betragtede hende som en ven, hos hvem de altid kunne søge hjælp og råd, uden at hun nogensinde behandlede dem nedladende. Hun var som en mor for bønderne, og disse gav hende da også hædersnavnet "Vor mor i Modvig."

Hendes klogskab viste sig på den måde, at hun på et tidligt tidspunkt forstod, at hele godsets drift måtte lægges om. Den tid, da godsejeren kunne herske uindskrænket over godsets bønder, var ved at være forbi. Det gærede mellem bønderne, der som deres højeste ønske havde at

blive selvejere. Hun solgte da fæstegårdene, efterhånden som bønderne var i stand til at skaffe den nødvendige afståelsessum.

Birgitte Sophie Munk blev stedt til hvile i Grindsted kirke.

På hendes kiste står:

Herunder skjules det, som kan skjules,
det er de jordiske rester af den i livet
velædle og himmelsindede, nu hos Gud himmelsalige
Madame Birgitte Sophie Møller.

Hos datterdatteren, Anne, smittede bedstemoderens gode eksempel på det smukkeste, og hendes levevis bevaredes endnu i midten af det nittende århundrede i kærlig erindring hos de af Grindsted sogns oldinge, der havde kendt hende. Denne arving, såvel til alle sin bedstemoders rigdomme, som til hendes dyder, arvede også den højagtelse blandt bønderne, som bedstemoderen efterlod sig.

Hun blev kaldt "jomfruen i Modvig", altså en slags gentagelse af bedstemoderens hædersnavn, og hun var 34 år, da bedstemoderen døde, altså moden nok til at klare sig selv. Men i virkeligheden stod hun meget ene i verden, næsten som forladt af alle. Født i Jyllands mest ufrugtbare hedeegne, fem mil fra den nærmeste købstad og opdraget i de gammeldags adelsskikke, der herskede i det afsides liggende Urup, måtte hun finde sig i at blive betragtet som en fremmed, ligegyldigt, hvor hun søgte omgang.

Det var i disse år en trængselstid for den gamle danske adel, ikke bare økonomisk, men også på andre måder. Enevoldskongerne favoriserede på alle måder de fra Tyskland indvandrede adelsslægter. Ved hoffet blev der som bekendt overvejende talt tysk, og den gamle danske landadel havde derfor svært ved at begå sig i selskabslivet. En del af de gamle, danske adelsslægter, var i tide trukket over på øerne til de mere frugtbare egne, men derved blev de få slægter, der blev boende i Jylland, yderligere isoleret. Anne har næppe haft det let efter bedstemoderens død, adelen har betragtet hende som en temmelig uadelig dame, der ikke passede ind i deres snobbede selskabsliv, og samtidig har bønderne betragtet hende som et højere væsen, hvem de havde svært ved at omgås på lige fod.

Hun stod alene tilbage i verden med sit bøndergods, sine panteobligationer og penge. Den isolerede stilling, hun indtog, havde for den unge pige den vanskelighed, at hun ville få svært ved at finde en livsledsager, for i adelen hørte hun ikke rigtig hjemme, og ingen bondesøn ville næppe vove at gå på frierfødder hos hende.

Dog, det er ikke godt for mennesket at være ene.

Dette følte den alderstegne jomfru, og noget lignende følte en velhavende ungkarl , M a d s N i e l s e n i Eg, som nu var over 3o år

gammel og selvejer til en god selvejergård på 4 tdr. hrtk. Han havde på gården for nylig bygget sig et ualmindelig flot stuehus, hvortil der ikke på egnen fandtes mage. Imidlertid så Mads Nielsen, eller som han almindeligvis kaldtes, Mads Eg, ligeså ærbødigt op til "jomfruen i Modvig" som andre bønder, men den ædle jomfru fandt ham skikket til at være hendes ligemand og valgte ham til sin livsledsager. Hun så sig selv imidlertid nødt til - således vidste folk ihvert fald at fortælle - at indbyde ham til at besøge sig i sit hjem, inden han turde driste sig til at bede om hendes hånd. Således skal han da have fået det ja, som hun så gerne bekræftede for Herrens alter i 1781.

Den kloge jomfru fandt sig ikke skuffet i sine forventninger til den, hun havde valgt sig til mage. Hun levede meget lykkeligt med ham i 3o år og nød et stort mål af kærlighed og højagtelse hos egnens beboere, og bønderne tillagde også hende hædersnavnet "Vor mor".

End ikke hendes mand sagde 'du' til sin kone, men han beærede hende i stedet for med tiltaleordet I efter datidens høflige sprogbrug på grund af, at hun var af adelig herkomst.

Vel nærmest som et tegn på sin adelige afstamning bar Anne altid på sin finger en guldring. En adelig dame bar altid en guldring på sin finger og en adelsmand en guldkæde, medens det var forbudt bønderne overhovedet at bære guldsmykker, disse var forbeholdt adelen.

Ved Annes begravelse befalede hendes mand, at hun skulle have sin guldring på i graven. "Denne ring har hun båret med ære, derfor skal hun beholde den", således takkede hendes mand hende for et langt og lykkeligt ægteskab.

Mads Nielsen Eg overlevede sin kone i 17 år. Samtidig med, at ægteskabet havde været meget lykkeligt, havde rigdommen altid haft til huse hos dem. Mange af egnens fæstebønder kom til Mads Eg og lånte de penge, de skulle bruge til at løskøbe deres gård med, så de kunne blive selvejere. Samtidig havde Anne og Mads Eg fortsat med at afhænde gårde til Annes fæstere, så disse efterhånden alle blev selvejere.

Anne og Mads Eg havde tre børn, men kun den yngste af dem, J e n s, levede så længe, at han kunne føre slægten videre. Denne søn var i øvrigt mindre bomstærk end faderen og var noget sygelig. Undertiden skal den gamle have ytret utilfredshed med, at sønnen skånede sig for meget for det strenge bondearbejde, som faderen, selv som gammel mand, kunne klare med lethed. Da sønnen imidlertid allerede døde 9 år før den gamle fader, blev denne klar over, at det ikke havde været mangel på virkelyst, der havde holdt sønnen fra at deltage i det strangeste arbejde.

J e n s E g havde fire børn, deriblandt en søn , M a d s E g. Han afhændede den sidste rest af Urup gods, nemlig Eg mølle, og flyttede helt bort fra Grindsted-egnen, nemlig til Skarrild. Det var næppe på grund af pengetrang, han solgte Eg mølle, idet han havde været en meget dygtig og dertil en velhavende mand.

Vi vil nu forlade denne gren af Norby-slægten og vende tilbage til vor egen stammoder, A n n e på Lunderup ved Varde.

.....

Efter C h r i s t e n N o r b y's død blev Lunderup drevet af enken, der boede på godset sammen med sin datter Anne. Det varede dog ikke mange år, før H e l l e M o r m a n d solgte godset og flyttede til Varde.

Anne blev gift med en ung mand, T o n n e s, fra Udd i Andsager sogn. Folkesagnet vil vide at fortælle følgende om, hvorledes de to unge kom i forbindelse med hinanden:

I sin ungdom kørte Tonnes ofte til mølle for sin far, der boede på Udd, og de benyttede altid Donslund mølle. Da Christen Norby's enke, Helle Mormand, havde arvet halvpart i Donslund mølle efter svogeren P e d e r s død, skulle møllefæsteren betale halvdelen af den skyldige landgilde til Helle Mormand, den anden halvdel til nevøen Peder Munk til Urup.

Da der fra Udd ikke var særlig langt til Varde, mens der var betydelig længere fra Donslund til Varde, sendte møllefæsteren som regel afgiften med T o n n e s til Udd, hvorfra pengene lejlighedsvis blev sendt videre til Varde. Stadsvognen fra Udd tog nemlig ofte en tur til Varde, hvor man så overbragte Helle Mormand pengene.

Nu skete der det kedelige, at Peder Munk til Urup på et vist tidspunkt havde en sag løbende mod sin svigerinde på Lunderup netop om afgiften fra Donslund mølle. Peder Munk forsøgte at bevise, at møllen tilhørte ham alene, og at tanten var uberettiget til at modtage landgilde fra møllen.

Da møllen i sin tid fra den afdøde Peder Norby var gået i arv til hans søskende, Dorthe til Urup og broderen, Christen Norby til Lunderup skulle arveforholdene ikke være særlig indviklede, men der var dog grundlag for en retssag mellem familiemedlemmerne. Under retssagen var Tonnes indkaldt som vidne, og i særdeleshed på hans vidneudsagn faldt dommen ud til enkens fordel:

Hun blev kendt berettiget til halvparten af møllen og til de fremtidige afgifter.

Så meget af beretningen er i hvert fald i overensstemmelse med kendsgerningerne, men folkesagnet vil gerne have den rigtige slutning på beretningen: enken var naturligvis såre glad for det heldige udfald, retssagen havde fået, og overrakte i den anledning den unge Tonnes en solid pung fyldt med penge. Men han tømte pungen i den nådige frues skød og stak derpå pungen i lommen, idet han bemærkede:"I skal have tak for den dejlige pung, men det ville være forkert af mig at tage pengene, fordi jeg sagde sandheden. Desuden har vi penge nok hjemme i Udd." - Naturligvis var dette en tale, som faldt i både moderens og datterens smag, og moderen gav gerne de unge sin velsignelse.

.....

I tilknytning til beretningen om ovennævnte retssag mellem et par familiemedlemmer kan det måske her være på sin plads at fremsætte en bemærkning:

En historiker, der har gransket mange af fortidens retsbøger, skriver i en lille notits: De Norby-adelsmænd har tilsyneladende været nogle hårde halse, i hvert fald er de gamle retsprotokoller fyldt med beretninger om retssager, hvor de forskellige familiemedlemmer har sagsøgt hinanden.

.....

Annes mand, Tonnes, skal ifølge gamle beretninger have været en hjertensgod og retskaffen mand, svært bygget og legemsstærk. Han havde aldrig prøvet sygdom, før i de sidste dage han levede.

Anne Norby betegnes som en meget klog og ædel kvinde. Hun havde en sjælden evne til at omgås bønderne på sin nye hjemegn omkring Udd. Ganske vist var hun af adelig herkomst, og hendes hjem var meget mere velstillet end de andre hjem på egnen. Men hun indrettede sig på alle måder med hensyn til husførelse, skikke og påklædning som bønderne på egnen. Hun har ganske givet talt jysk som bønderne, allerede fra hun var barn. I jyske adelskredse talte man almindeligvis jysk og dette har sikkert yderligere medført, at den jyske adel er blevet isoleret fra den sjællandske adel, der overvejende direkte var indvandret fra Tyskland. På Sjælland har man i adelskredse antagelig nogenlunde kunnet tale dansk, som det tales på Sjælland, men jysk har man haft svært ved at forstå.

Anna var en meget dygtig leder af husvæsenet på Udd, og ikke alene rent praktisk, men også kulturelt var hun selvskreven til at være midtpunkt i nabovenindernes kreds. Hun var ikke smålig, når nogle af de mindre vel-

stillede naboer søgte hendes hjælp økonomisk, eller de kom til hende for at søge råd.

Hun opnåede da også i omtale at blive tituleret med "vor mor i Udd" Det synes,som om familiestriden mellem Lunderup og Urup, der som omtalt måtte afgøres af domstolen, efterhånden er blevet glemt. I hvert fald ved man, at Birgitte Sophie, Peder Munks datter fra Modvig, meget ofte var gæst i Udd,og at Anne tog sig meget kærligt af den unge pige.

En del af vore historieskrivere har en vis forkærlighed for at skildre datidens adelsmænd som rå og tyranniske overfor deres bønder, og derfor læser man med behag de skildringer, der er givet af Anne som en kvinde, der i eet og alt ofrer sig for sine mindre veludrustede medsøstre og ringe oplyste bønder.

Anne og hendes datter, M a r e n, har antagelig været ret gamle, da de er blevet gift. Grunden hertil kan man kun gisne om. De har i hvert fald begge kunnet få en meget betydelig medgift, hvilket skulle gøre dem særlig eftertragtede af giftelystne ungkarle, idet ægteskaberne ofte blev indgået af fornuftsgrunde mellem økonomisk ligestillede parter, og her er antagelig grunden til, at de to piger har manglet friere.

Regeringen udplyndrede systematisk den gammeldanske adel ved enorme skattebyrder, idet de enevældige konger ikke havde glemt, at adelen havde kæmpet voldsomt for at hindre enevældens indførelse i 1660. Resultatet af kongernes forfølgelse af adelen var, at den ene adelsslægt efter den anden mistede sine besiddelser og hensank i fattigdom, medens dens godser ofte overgik til indvandrede tyskere, der så deres fordel i at krybe for kongemagten.

De få rige adelsdamer har således haft svært ved at finde passende bejlere, der har kunnet godkendes af forældrene som økonomisk ligestillede. Efterhånden havde selv døtrene fra de største selvejergårde svært ved at finde friere af samme stand. Her må man sikkert søge grunden til at både Anne og Maren har manglet friere og giftet sig under deres stand.

Tonnes og Anne Norby blev begge ret gamle, inden deres ældste datter, Maren,blev gift. Anne var antagelig over 60 år gammel på dette tidspunkt. Maren skulle som eneste arving overtage Udd og hvad rede penge og klenodier, man måtte være i besiddelse af. Desuden skulle hun arve halvparten af Donslund mølle og endvidere Andsager kirke eller i hvert fald part i denne.

. . . . . .

. . . . . .

Udd var en odelsgård, hvilket vil sige, at den ikke som en almindelig selvejergård måtte afgive jagt- og fiskerirettigheder til et nærliggende gods. Udd havde således fiskeretten på Kvie sø og ved dens udløb.

.....

Til Udd kom meget ofte på besøg en ung forfinet ungkarl ved navn N i e l s B u n d s g å r d. Han var trællefødt, altså søn af en fæstebonde, men havde i en ung alder løskøbt sig og havde derefter i nogle år opholdt sig som en højtbetroet mand hos forskellige rige adelsherrer, hvor han, i hvert fald på overfladen, havde erhvervet sig en vis dannelse, der stak noget af mod den velhavende, men bondeagtige familie på Udd. Han synes at have betænkt sig temmelig længe, før han har besluttet sig til at knytte sin skæbne sammen med Marens, men i hvert fald blev de gift omkring år 1730.

Denne Niels Bundsgård var til stor velsignelse for familien. Han var i besiddelse af stor dygtighed og forøgede den velstand, der var i hjemmet på Udd, og velstanden holdt sig, så længe han levede. Det var meget heldigt, at Maren fik sig en dygtig, stabil og kærlig mand, for hun var nemlig ikke i besiddelse af nogen større dygtighed. Naturligvis havde hun af sin mor lært at føre hus, men hun var karaktersvag og virkede meget uerfaren. Hun var godtroende og forstod ikke at værge sig mod egennyttige bedragersker. Heldigvis levede hendes mor meget længe efter hendes giftermål, så hun kunne bistå Maren med råd og dåd. Niels Bundsgård var desuden en kærlig og overbærende ægtemand, der støttede sin uerfarne kone på bedste måde. Han glemte aldrig, at det var Maren, han skyldte sin velstand.

Maren og Niels døde begge hos datteren på Udd. Først døde Niels, og få dage efter hans begravelse blev Maren fundet liggende død i en lille skov i Ålling by lige i nærheden.

Gennem skoven havde der i mange år været en sti, som folk sædvanligvis benyttede som en genvej. Ejeren af skoven havde imidlertid nu forbudt al færdsel ad stien, og da Maren netop blev fundet død på denne sti, formodedes hun at være myrdet. Som morder udpegede rygtet en søn af skovens ejer. Han var almindelig kendt for sin store brutalitet og har muligvis antastet den gamle kone, fordi hun trods forbud har benyttet stien gennem skoven. Der blev ikke foretaget videre undersøgelser for at fastslå dødsårsagen, idet svigersønnen, der vel var nærmest til at kræve en undersøgelse iværksat, havde for mange jern i ilden. Desuden kunne det være farligt at anmelde en bestemt mand som morder, hvis der manglede tilstrækkelige beviser.

Maren og Niels Bundsgård havde 3 børn: T h o m a s C h r i s t i a n, N i e l s og S i d s e l K i r s t i n e. Niels Bundsgård havde lagt vægt på, at hans børn fik en god opdragelse, og at de erhvervede gode færdigheder i regning, skrivning og læsning.

T h o m a s C h r i s t i a n skal have været den dårligst begavede af børnene. Han og broderen Niels fik begge omkring 1752 overladt looo rigsdaler af faderen og blev derpå sendt ud i verden, medens Sidsel Kirstine overtog godset sammen med sin mand.

Thomas Christian Bundsgård blev gift med en møllerdatter, M e t t e M a r i e, hvis fader havde udlovet en større medgift til hende, end hun fik, hvilket Thomas Christian ofte skal have bebrejdet hende. De levede i det hele taget dårligt sammen. Thomas Christian slog sig på studeprangeriet, der foregik på den måde, at han købte stude i Nordjylland og drev dem til Sønderjylland og Holsten, hvor de blev solgt. Han var dog ikke videre foretagsom, og handelen gav ofte tab. Han var i tidens løb ejer af flere forskellige bøndergårde, men han lod gårdene forfalde, fordi han ikke nænnede at bruge penge til deres vedligeholdelse.

Ved glasset var han pralende, og han elskede da at berette om sine forfædres storhed og sit eget værd, og de klogere bønder havde megen morskab af ham. De gav ham gerne et par glas for at få ham varmet op, hvorefter han selv var den glade giver, der ikke gik af vejen for at spendere en pot brændevin på sine lagsbrødre.

Thomas Christian levede til 1829 og var som aftægtsmand bosat i Grindsted, hvor man endnu mange år efter hans død kunne fortælle mange naragtige historier om ham.

Den yngre N i e l s B u n d s g å r d var sin broders store modsætning, Hvor Thomas Christian var vankelmodig, u-stabil og pralende, var Niels Bundsgård rolig, målbevidst og dygtig. De penge, han fik af faderen, satte han i en forsømt gård, som derefter blev pudset op og sat i god drift, hvorefter den blev solgt med stor fortjeneste. Det samme gentog sig mange gange, og efterhånden ejede han som oftest flere gårde samtidig. Han var altid interesseret i store, forsømte gårde med gode græsarealer. Også Niels Bundsgård gav sig af med studehandel, og meget mere ivrigt end broderen. Han drev det dog med en vis forsigtighed, men alligevel i stort omfang. Han sørgede for aldrig at erhverve sig flere stude, end han var i stand til at beholde dem, hvis priserne en overgang var dalende. Hvis han ikke var i stand til med fortjeneste at afsætte sin studedrift i grænselandet, tog han hele flokken med hjem til Midtjylland igen, hvor han midlertidig anbragte den på sine gårde.

Niels Bundsgård havde en meget dygtig kone, og de var begge meget agtede. De levede et lykkeligt samliv og blev velsignet med mange børn, der dog med få undtagelser døde som børn eller ganske unge. Kun to af børnene nåede at blive gift.

I 1768 købte Niels Bundsgård en gård i Gesten ved Kolding, og her blev familien boende.

. . . . . .

. . . . . .

Denne gren af slægten har udviklet sig til en meget talstærk og livskraftig familie, der endnu har sit hjemsted ved Kolding.

I en loo år gammel optegnelse hedder det, at Niels Bundsgårds efterkommere er "mærkeligt velhavende eller endog rige som bønder betragtede."

. . . . . .

. . . . . .

Den tredie af Marens og den ældre Niels Bundgårds børn var datteren, S i d s e l K i r s t i n e, som i 175o blev gift med H a n s M o g e n s e n, der ejede en gård i Okslund i Lindknud sogn.

Som tidligere nævnt var Maren ikke nogen dygtig kone, og den voksne datters bortrejse fra hjemmet bragte en sådan uorden i den store gårds husførelse, at Niels Bundsgård fik datteren og svigersønnen til at sælge deres gård, imod at de overtog Udd allerede to år efter deres bryllup. Samme år var det, at Sidsel Kirstines brødre, Niels og Thomas Christian blev sendt hjemmefra med en god slump penge på lommen.

Maren og Niels Bundsgård blev boende hos de unge, og de to generationer levede lykkeligt sammen i mange år.

Sidsel Kirstine var på dette tidspunkt kun tyve år gammel, men overtog den fulde ledelse af husvæsenet i stedet for moderen, medens den gamle Niels Bundsgård vedblev at forestå gårdens drift. Det kunne se ud, som om Hans Mogensen ikke har vist så stor dygtighed, at den gamle Niels har turdet lade ham overtage driften af den store gård. Maren beskæftigede sig mest med pasningen af de mange børn, som Sidsel Kirstine og Hans Mogensen efterhånden fik. Hans Mogensen var med hensyn til gårdens drift nærmest tilovers og har måske heller ikke haft særlig stor interesse for landbrug. Han slog sig som de to svogre på det risikable studeprangeri, men var ikke dygtig til at handle. Oftest bragte handelen ham så store tab, at Niels Bundsgård var meget betænkelig ved det. Han var klar over, at fremtiden for hans datter ikke var særlig tryg, når han selv ikke mere

kunne forestå gårdens drift. Derfor fik Sidsel Kirstine personligt på livstid tilskrevet afgiften fra Donslund mølle samt endvidere høet fra en større eng, der tilhørte Andsager kirke. Niels Bundsgård solgte iøvrigt omtrent på samme tid sin part i Donslund mølle samt Andsager kirke, men havde altså i mange år fremover betinget sig udbyttet af disse ejendomme udbetalt til datteren.

.....

Da gamle Niels Bundsgård døde omtrent 1765, begyndte der at komme trange tider for gården, og man kan godt sige, at den velstand, hvorunder slægten havde levet i århundreder, gik tabt i løbet af de næste 7-8 år. Hans Mogensen nåede næsten at formøble hele formuen ved tab på studehandel og ved grov forsømmelse af gården, inden han døde omtrent 1772.

Sidsel Kirstine solgte efter hans død gården til fremmede under forbehold af aftægtsberettigelse på gården.

.....

Af hensyn til denne bogs yngste læsere vil det sikkert være påkrævet at forklare, hvad der menes med ordet aftægt:

Indtil der i begyndelsen af dette århundrede ad lovgivningens vej blev sørget for gamle mindrebemidledes underhold i form af aldersrente, var det tidligere ganske almindeligt, at en gårdejer, der solgte sin gård, i handelsbetingelserne fik indføjet en bestemmelse om, at den nye ejer skulle sørge for den tidligere ejer og hans kone indtil deres død. Ægteparret havde så bolig i en lejlighed på gården og havde ret til forskellige naturalier fra gården, såsom mælk, smør, æg, korn, kød, uld, tørv m.m. Ofte havde man ret til at fodre et par får eller svin, og endelig havde den nye ejer pligt til at afholde udgifterne ved ægteparrets begravelse. Om et sådant gammelt ægtepar sagde man, at de var på aftægt.

Hvis en gård skiftede ejer flere gange, overgik aftægtsforpligtelsen til de nye ejere.

.....

Da Sidsel Kirstine afstod gården, var hun ikke ligefrem fattig, men den gamle velstand var dog borte. Hun var i stand til at give hvert af sine børn 2oo rigsdaler, hvilket var nok til køb af en gård. Hendes sønner slog sig som faderen på studeprangeriet og var lige så uduelige til handel som han. De tabte alt. Døtrene, deriblandt vor tipoldemor, M a r e n, klarede sig bedre, først og fremmest fordi de giftede sig med driftige mænd.

.....

.....

I en loo år gammel optegnelse om efterkommerne af Sidsel Kirstine og Hans Mogensen hedder det:"De fleste familier i denne slægtsgren er fattige, og der er næppe otte velhavende deri, ingen rige, men ærlige er de alle. Man har end ikke hørt nogen af slægten mistænkt for uredelighed mod andre."

. . . . . .

. . . . . .

Vi er nu så langt fremme i tiden, at der ligesom er mere følelig forbindelse op til nutiden. To af Sidsel Kirstines og Hans Mogensens døtre, I n g e b o r g og M a r e n, blev gift med vor tipoldefar, J e n s J e n s e n, som blev far til Jens Kierckebye og vor oldefar.

. . . . . .

. . . . . .

J e n s J e n s e n s slægt kan føres tilbage til svenskekrigens tid i 1658-6o.

. . . . . .

. . . . . .

I de dage i 1659, hvor den brandenburgske hær væltede ind over Jylland, og hvor bl.a. Urup blev plyndret og nedbrændt, kom en hærafdeling over heden fra Grindsted og med retning mod Bøvl i Sdr. Omme. Her blev brandenburgerne iagttaget af en ung kone, A b e l o n e, som lige var stået op af barselseng. I sin rædsel for soldaterne greb hun sin nyfødte dreng, J e n s, lagde ham i sit forklæde, og med en anden lille dreng, som tilfældigt var på besøg i hjemmet, ved hånden løb hun mod herregården Juellingholm i den hensigt at søge at nå gården før brandenburgerne.

De menige soldater var i almindelighed frygtelig rå og vilde, og navnlig de unge kvinder blev rædselsslagne, når brandenburgerne dukkede op på en egn. Officererne havde svært ved at forhindre soldaternes voldshandlinger. Befalingsmændene holdt som regel til i præstegården og på de større gårde, og kun de kvinder, som søgte tilflugt på disse steder, kunne regne med at blive beskyttet af officererne. Mange kvinder flygtede ud på heden eller ud i moserne for at undgå soldaterne.

Abelones hensigt var at stille sig under beskyttelse af de officerer, som antagelig ville indfinde sig på Juellingholm. Da hun nærmede sig herregården, så hun imidlertid, at en deling allerede havde besat gården og omringet den. En anden deling var på vej mod hendes hjem i Bøvl. Hun flygtede da med børnene ud i en mose vest for byen, og her holdt hun sig skjult hele natten. Heldigvis var det i den varmeste sommertid. Næste formiddag gik hun til Engebæk, der ligger lidt nordligere, og traf her nogle

mennesker, der bjergede hø, og den forkomne kone blev her med børnene i tre dage, før hun vovede sig hjem til Bøvl igen.

.....

Den lille J e n s J e n s e n, Jens Kierckebyes tipoldefar, der som spæd var med i disse begivenheder, havde siden en gård i Sdr. Omme.

Hans søn, Jens Kierckebyes oldefar, der ligeledes hed J e n s J e n s e n, var fæstebonde under godset Juellingholm. Sidstnævnte Jens Jensen skal have haft en godmodig, noget ubegavet og sjusket kone. Han selv havde sans for åndelige sysler, og han sørgede for, at deres børn fik en god undervisning. Skønt der i hjemmet var trange kår, hvor han nok kunne trænge til hjælp af sine store børn, forlangte han, at børnene først og fremmest passede deres skole.

. . . . . .

.....

Hans ældste søn, ligeledes ved navn J e n s J e n s e n, altså Jens Kierkebyes bedstefar, overtog fæstegården under Juellingholm. Han havde arvet faderens lyst til bogen og var meget kundskabsrig og lærelysten, fulgte, så vidt hans gerning på gården tillod det, med i tidens begivenheder ikke blot på sin hjemegn. Han var godmodig af tankegang og kunne lide en god spøg. Desværre var han ikke nogen driftig mand, og kårene i hjemmet var meget små. Hans kone, A b e l o n e, var hans fuldstændige modsætning. Hun var en flittig og dygtig husmoder og børneopdragerske, helt igennem en stabil bondekone, men til gengæld var hendes skolekundskaber meget ringe. Om hun overhovedet havde gået i en egentlig skole, er usikkert, men i hvert fald kunne hun knapt læse og slet ikke skrive.

Jens Jensens fæstegård blev omtrent 1765 af Juellingholms ejer solgt til degnen i Sdr. Omme, hr. Friis, og Jens Jensen fik for afsavn af fæstegård en årlig pengeerstatning.

En godsejer kunne i almindelighed ikke ved salg af en fæstegård tvinge en fæster bort fra gården, når fæsteren ellers betalte sine afgifter til godsejeren, og Jens Jensens afståelse af gården skete efter mindelig overenskomst. Muligvis har Jens Jensen ikke haft noget imod at afstå gården mod en rimelig erstatning, eftersom gården alligevel næppe kunne brødføde ham og hans familie.

Efter gårdens afståelse til degnen lejede Jens Jensen sig ind i et hus i Skovsende i nogle år. I dette tidsrum tog Jens Jensen om vinteren

plads som lærer dels i Hammerum og dels i Sdr. Omme, mens han om sommeren gik ud i dagleje.

Disse år var hårde for familien. Den løn, Jens Jensen kunne tjene, var sammen med afgiften fra fæstegården utilstrækkelig til familiens underhold. Dertil kom, at ægtefællerne gled mere og mere fra hinanden. En medvirkende årsag hertil var naturligvis, at Jens Jensen på grund af sit arbejde var hjemmefra i lange tidsrum. Desuden brugte han enhver lejlighed til at beskæftige sig med sine kære bøger, noget som Abelone anså for tidsspilde og dårskab. De synes at have været for store modsætninger, og de blev aldrig tilfredse med hinanden.

Deres søn, som ikke gerne omtalte forholdene i hjemmet, og som iøvrigt vogtede sig for at drage en bestemt af forældrene til ansvar for de dårlige forhold i hjemmet, sagde engang, at den sagtmodige Jens Jensen nok nærmest havde den fejl, at han var for eftergivende overfor Abelone, der krævede hans indtægter stadig forøget. Desuden var Jens Jensen for pertentlig med sit arbejde, så han derved overkom for lidt.

Jens Kierckebye, der var barnebarn af Abelone og Jens Jensen, og som havde kendt bedsteforældrene, navnlig bedstemoderen, særdeles godt, lægger ikke skjul på, at hans sympati er på bedstefaderens side, men jeg er tilbøjelig til at mene, at han dømmer sin bedstemor for hårdt. En mand har ret til at dyrke sin egentlige interesse, selv om denne er brødløs, når han har sikret sin hustru og sine børn forsvarlige levevilkår, men man kan dog vist tilgive Abelone, at hun giver luft for sin misfornøjelse, når hun hver dag har fattigdommen for øje, og denne for en del skyldes, at manden forsømmer sit egentlige arbejde for at sysle med sine bøger.

I 1770 fik Jens Jensen en forfalden gård i Bøvl i fæste. Denne gård havde han til 1781, da han afstod den til sin ældste søn mod, at forældrene fik aftægt på gården. Jens Jensen tog i de næste 10 år igen plads som vinterlærer forskellige steder og var således kun hjemme om sommeren.

I Forbindelse med aftægten havde Jens Jensen og Abelone rådighed over et jordareal, som de dyrkede, og hvis afgrøde de fik. Den altid utilfredse Abelone pressede sin søn til stadig at overlade dem mere jord og fik ham til flere gange at forbedre deres aftægtsbestemmelser.

Efter at forældrene havde været på aftægt i 20 år, byggede deres søn et særligt aftægtshus til dem, og her fik de hver deres lejlighed, ligesom de førte husholdning hver for sig. Jens Jensen blev dog ret hurtigt så svag, at han ikke kunne klare sig selv. Han flyttede da til en datter i Hoven sogn, hvor han døde i 1803. - - Abelone skal ved hans begravelse ifølge øjenvidners udsagn have været usædvanlig munter den dag.

Abelone levede endnu i mange år og døde 86 år gammel hos en datter i Timring sogn.

.....

.....

Hvad kan nu være årsagen til, at de to sidste slægtled har siddet i så trange kår?

Den egentlige grund til deres manglende driftighed og dermed følgende fattigdom må snarest søges deri, at de er kommet på en helt forkert hylde her i livet. De har haft en ulykkelig kærlighed til bogen, men har som sønner af fæstebønder ikke haft nogen mulighed for at komme til at dyrke deres egentlige interesse.

Deres erhverv var bestemt fra fødselen: overtagelse af en fæstegård, med mindre de gennem et ægteskab kunne få så stor en medgift, at de kunne løskøbe sig fra fæsteskabet eller erhverve en selvejergård. - En søn af en fæstebonde havde næsten ingen jordisk chance for at komme til at studere, med mindre han på en eller anden måde erhvervede sig kongens eller en herremands bevågenhed.

.....

.....

Abelones og Jens Jensens ældste søn, vor tipoldefar, var født 1757 og hed også Jens Jensen. Han kom meget tidligt ud af hjemmet som tjenestedreng og måtte allerede som 11-årig ernære sig selv. Ved den tid kom han i tjeneste i Mødbjerg som vogterdreng om sommeren og som lærer om vinteren for sin husbonds, Hans Laustsens børn. Desuden var han alles stik-i-rend-dreng og måtte døje meget ondt som børnenes syndebuk. Så hårdt og uretfærdigt behandlede Hans Laustsen ham, at Jens Jensen endnu 4o år efter ikke sjældent udtrykte sin uimodståelige antipati mod denne olding, når han, hvad der ofte skete, kom på besøg i Jens Jensens hjem.

Efter konfirmationen underviste Jens Jensen om vinteren i Grindsted, såvel i vestersognets omgangsskole som i hovedskolen ved Grindsted kirke. Om sommeren arbejdede han hjemme på gården eller drev handel med svin. Han tog henad efteråret til skovegnene ved Skanderborg og opkøbte her de såkaldte skovgrise, d.v.s. grise, der sommeren igennem havde måttet friste livet i skoven, og som henad efteråret var blevet fede af olden. Grisene var billige og kunne afsættes med god fortjeneste i Midtjyllands kornfattige egne, hvor man ellers var henvist til at leve af fårekød. Hver skilling, han tjente, måtte han aflevere i sit hjem, hvor armoden altid var til huse.

Da vor tipoldefar blev voksen, lod han sig omtrent 1779 hverve som soldat. Lønnen herfor var ret god, og han lod forældrene bruge alt, hvad hvervningen indbragte. Imidlertid led hjemmets bedrift for meget ved, at den voksne søn var borte fra hjemmet, og hans far gav ham da skøde på gården i 1781, hvorved hæren måtte give slip på ham.

Under hans vejledning blev bymarken udskiftet, så hver gård fik sit bestemte jordtilliggende, og fællesdriften af byens jord ophørte. Efterhånden blev mange gårde flyttet ud på det areal, der var tildelt vedkommende gård. Blandt disse udflyttere var Jens Jensen. Endnu var han dog kun fæstebonde.

På dette tidspunkt kom Jens Jensen ind i N o r b y - slægten, idet han giftede sig med I n g e b o r g, en datter af Sidsel Kirstine og Hans Mogensen. Ingeborg fik en betydelig medgift på 2oo rigsdaler, og disse penge gjorde Jens Jensen i stand til at løskøbe sig fra fæsteskabet.

Den gård, han havde overtaget i fæste efter forældrene, var i meget dårlig forfatning, skønt han i mere end lo år selv havde støttet hjemmets økonomi med alt, hvad han havde tjent i sine ungdomsår. Han fik imidlertid hurtigt gården sat i god drift og konsolideret sin stilling, så han var i stand til at yde sine tre yngre søstre en medgift på hver 5o rigsdaler, en ikke så ringe sum i hine tider.

Ingeborg fødte fem børn, hvoraf to dog døde som spæde. Hun blev efterhånden sygelig og døde 1795.

Efter en kort tid som enkemand giftede vor tipoldefar sig med Ingeborgs søster, vor tipoldemor M a r e n. Hun havde tidligere været som tjenestepige i hjemmet. Maren fødte også fem børn: J e n s (Kierckebye), H a n s M o g e n s e n (vor oldefar), I n g e b o r g, K i r s t e n M a r i e og N i e l s C h r i s t i a n.

Vor tipoldefar var en meget anset mand på sin egn. Ikke alene drev han sit landbrug mønsterværdigt, men også flere tillidsposter blev ham betroet. Myndighederne blev tidligt opmærksomme på ham og udnævnte ham til lægdsmand. I 1794 blev han endelig udnævnt til sognefoged.

.....

Her ville det være naturligt at høre de kærlige ord, J e n s Kierc k e b y e med største ærbødighed skriver om sine forældre:

"Vel var vor far en for sin egn og for sin tid en meget fremragende landmand, men det var dog egentlig i alle de ham betroede tillidsposter, han udmærkede sig, og dette både i dygtighed, i redelighed og i ordholdenhed.

Han viste sig alle vegne som en jævn bonde, således stod han opret for sine foresatte øvrighedspersoner, de højere såvelsom de lavere, og han stod beskeden og lærelysten for enhver af disse, som ville undervise ham i noget, som vedkom hans fag.

Sit sogns eller sine sognemænds sager forfægtede han med klogskab og fasthed, og han lønnedes derfor af sognemændene med sådan tillid, at jeg ved ikke at skildre den rigtigere end ved at kalde de flestes hengivenhed for ham mageløs.

Hans foresatte havde udset ham til at være den første sognefoged i amtet, der skulle indstilles til at dekoreres med det just da nye hæderstegn for danebrogsmænd.

Vi begrove hans liig en søgnedag. Frivilligt var næsten ligeså mange sognefolk tilstede som ellers til søndagsgudtjeneste, en tilstrømning af folk, der forresten var ukendt i datiden ved sådan lejlighed, og jeg ved, at såre mange af disse fremmede hulkede og sørgede ligeså kendeligt som vi hans efterladte. Amtsprovst Vellius holdt liigprædiken over den tekst: "Død, hvor er din brod? Grav, hvor er din sejr? Lovet være Gud, som give os sejr ved Christus!"

Han omtalte hvorledes afdøde havde virket til sit sogns gavn i daværende trange krigsår. Men for en så redelig og christelig menneskeånd havde døden ingen brod og graven ingen sejr. - -

Det eneste jeg har hørt fader lastet for af vore venner, var dette, at han lagde for liden vægt på egen vinding imod som på andres nytte og sin egen redelighed. - - Gid jeg selv og mit afkom måtte ligne ham heri!

Vor moders hengivenhed til sin mand og højagtelse for ham var exemplarisk. Hun var altid en gudfrygtig og dydig kvinde, hvis belæring og exempel vi, hendes børn, rimeligvis havde at takke for, hvad christensind vi besidde, thi tidlig døde vor far fra os, og endda medens han levede, faldt hans færd så meget blandt fremmede og i legemligt bondearbejde, at han måtte overlade hende størstedelen af vor opdragelse. Efter faders død opdrog og dannede hun os med megen besværlighed. Hun havde sat sit håb til Gud og vedholdt i bønner til ham dag og nat, indtil Gud tog hende hjem til sig." - -

.....

Vor tipoldefar havde omkring år 1800 solgt sin gård i Bøvl og købt en stor gård, Farvergården, i Kirkeby. Denne gård havde han til sin død i 1813. Gården blev solgt af enken kort tid efter Jens Jensens død, og den er senere blevet stærkt udstykket.

Jens Jensen havde, omend langsomt, forøget sin velstand betydeligt, inden han døde, og ejede i mange år foruden Farvergården også en ejendom i

Skovsende. Denne sidste ejendom drev enken i et par år efter Jens Jensens død, hvorefter den blev solgt i 1815, og familien flyttede til Hoven.

Vor tipoldemor, Maren, overlevede sin mand i ikke mindre end 41 år. Hun døde i Hoven i 1854.

. . . .

Der er gået omtrent loo år, siden Jens Kierckebye afsluttede sit forfatterskab, og i dette lange tidsrum, er der desværre ikke føjet noget til de gamle optegnelser. Selvom loo år i forbindelse med en slægtstavle er et relativt kort tidsrum, er det dog svært nu at skaffe mange oplysninger om vore oldeforældre, A n e og H a n s M o g e n s e n.

Hans Mogensen var født år 18oo og havde som nævnt 4 søskende, og oldefar var den næstældste af børneflokken.

Oldefar skal have været stærkt åndeligt interesseret. Han kunne således føre lange samtaler med præsten om åndelige ting, dem begge til opbyggelse. Det synes, som om han har haft samme lyst til boglige sysler som sin ældre broder, og det må antages, at det kun er den vanskelige adgang til højere skoler, samt de små kår i hjemmet, der har afholdt dem fra et egentligt studium.

Vore oldeforældre havde en gård i Morsbøl ved Grindsted. Hjemmet var meget fattigt, og deres søn, J e n s H a n s e n, mindedes hele sit liv de meget små forhold i barndomshjemmet. Når Jens Hansens egne børn undertiden klagede over, at han var for påholdende i pengesager, kunne han ofte utålmodigt og noget irriteret udbryde:" I ville have godt af at prøve, hvad det vil sige at være så fattige, som vi var i mit eget hjem!"

Grunden til de små kår i vore oldeforældres hjem må vel først og fremmest søges i, at deres mor naturligvis ikke har haft økonomisk evne til at sætte de mange børn i vej. Da faderen døde, var den ældste af hendes børn kun 15 år, og hun havde foruden sine egne børn også deres lidt ældre halvsøskende at tage sig af, så det har været meget begrænset, hvad hun har kunnet give sine børn af økonomisk hjælp.

Oldefar var desuden som landmand ude for et katastrofalt uheld, idet hans gård ved uforsigtig omgang med fyrværkerisager brændte en nytårsaften. Oldefar lå på dette tidspunkt i sengen med et brækket ben.

Gården var ikke assureret, og oldefar fik en anbefalende skrivelse af præsten, hvorpå han gik rundt til velstillede gårdmænd på egnen og fik byggematerialer til genopbygning af gården.

En sådan indsamling af byggematerialer var i disse tider en ganske selvfølgelig ting og blev ikke betragtet som tiggeri. Med de stråtækte gårde og uden brandvæsen af nogen art kunne enhver komme ud for en sådan katastrofe, og man hjalp hinanden efter evne.

Denne brand har naturligvis været en stærkt medvirkende årsag til, at oldefar ikke har kunnet sætte sin eneste søn ordentlig i gang med et landbrug. Kun til et uopdyrket hedeareal har der kunnet blive midler.

. . . . . .

. . . . . .

Vore oldeforældre havde 2 børn, J e n s, der førte slægten videre samt en datter, der døde som halvvoksen.

Oldemor døde først, og oldefar døde hos sønnen Jens Hansen i Hoven 1877. Oldefar har sikkert opholdt sig hos sønnen i sine sidste 15 år.

. . . . . .

. . . . . .

Vore bedsteforældre, E l l e n og J e n s H a n s e n, blev gift i Hoven i 1862. De boede den første vinter i et lille hus på Ørbæk mark ved Hoven, og næste forår blev huset revet ned og flyttet ud på et hedeareal i Tranekær mose, hvor man ganske simpelt gravede lyngtørvene af et passende stykke jord, og huset blev her genrejst.

Det areal der var købt, var efter folks almindelige mening umuligt at opdyrke og få sat i kultur, da det lå så lavt, at vandet altid stod

og skvulpede mellem lyngknuderne og græstotterne.

Jens Hansen og hans far, der boede hos det unge ægtepar, gik imidlertid i gang med at grave en kæmpemæssig grøft nede fra åen og op gennem arealet, og i løbet af forholdsvis kort tid var jorden nu så tør, at den kunne pløjes.

Det lykkedes ved ihærdig brug af mergelsøgeren at finde mergel på arealet. Det lå meget dybt, og det var kalkfattigt, men til gengæld var der rigeligt til hele arealet. Til folks forbavselse viste det sig, at da mosejorden først var kommet i kultur, var den langt mere frugtbar end de tørre, men lettere tilgængelige hedejorder.

I løbet af nogle år var hele det købte areal opdyrket, men det synes, som om ejendommen har været for lille til at kunne tilfredsstille bedstefars virketrang. Muligvis har han indset, at hvis familien blev boende på den lille ejendom, ville det være svært at sætte de mange børn der efterhånden var blevet født, i vej. I hvert fald synes det, som om bedstefader ved de mange handeler i de kommende år kun har søgt at skaffe jord til alle børnene.

I Hoven fødtes de 6 ældste børn.

Ejendommen i Tranekær mose blev solgt til bedstefaders svoger og bedstefar købte et areal ved Hoven by. Her byggede han en gård og fik bevilling til i stuehuset at drive gæstgiveri med udskænkning af stærke drikke.

Det ensformige liv som krovært har antagelig ikke rigtig passet bedstefar, idet han kun drev kroen i et års tid. Faster M e t t e mener, at det i særdeleshed var bedstemor, der befandt sig ilde på kroen, idet hun ikke mente, det var heldigt for børnene at se det liv, der rørte sig på kroen. Når gæsterne havde fået lidt rigeligt af de våde varer, kunne de desuden finde på at fylde spiritus i de små drenge. På dette tidspunkt var far 5-6 år gammel, og han mindedes endnu som en ældre mand, hvorledes en flok unge mennesker i hvert fald i et enkelt tilfælde havde moret sig med at give ham noget stærkt at drikke. Bagefter satte de ham til at trave frem og tilbage på havegangen under krogæsternes stormende jubel.

. . . . . .

. . . . . .

Hoven kro, som bedstefar byggede, eksisterer ikke mere. Efter at han havde solgt kroen, blev den drevet som kro indtil 1911. På dette tidspunkt købte kommunen bevillingen og nedlagde kroen. Endnu den dag i dag kan der ikke købes spiritus nogen steder i Hoven by.

Den gamle krobygning brændte for mange år siden, og en ny gård er bygget på stedet. Denne gård ligger omtrent 2oo m fra Hoven by ved vejen mod Sdr. Omme.

Hoven afholdshotel ligger altså ikke, hvor den gamle kro i sin tid var bygget.

. . . . . .

Efter salget af Hoven kro købte bedstefar den store gård, Bundsgård, i Præstbro, hvortil der hørte et meget stort hedeareal, som han straks gik i gang med at opdyrke. Familien byggede og flyttede to gange her i Præstbro.

Mens bedstemor og bedstefar boede i Præstbro, blev E l s e M a r i e og K i r s t i n e født.

Herfra flyttede familien til en gård i Tange, men noget af arealet fra Bundsgård beholdt bedstefar. Her var bygget en gård, og de ældste af børnene måtte blive her og passe bedriften.

Jeg husker, at far har fortalt, at disse halvvoksne børn var lede og kede af at opholde sig herude langt fra hjemmet.

Den sidste gård i Præstbro blev drevet sammen med gården i Tange i ca, lo år, og de største børn var nogenlunde ligeligt fordelt mellem de to gårde. De børn, der kunne undværes i Tange, blev i kortere eller længere tidsrum sendt til hjælp på Bundsgård.

Faster A n e var vistnok ret konstant en slags husbestyrerinde på Bundsgård. Faster I n g e b o r g erindrer, at hun, inden hun skulle til at gå i skole, i en periode var sendt til Bundsgård, for at hendes store søster kunne lære hende bogstaverne.

.....

Bedstefar havde naturligvis en bestemt hensigt med at beholde gården i Præstbro, idet A n e og K r i s t e n senere overtog hver sin del af gården. Kristen fik den del af gården, hvor bygningerne lå, mens Ane fik et areal fra gården, og her blev der senere bygget.

.....

Vore bedsteforældre boede i ca. 15 år i Tange, og her fødtes de to yngste børn, M e t t e og I n g e b o r g.

.....

Engang i løbet af 1889 købte bedstefar et stort hedeareal fra Nørholm gods. Faster Ingeborg har endnu skødet, der er udstedt i maj 189o, og som viser, at prisen var 585o kr., som var betalt kontant.

Arealet var på ca. 35o tdr. land.

Da bedstefader var på Nørholm for at se på hedearealet, blev han af godsinspektøren kørt en tur ud over heden. I turen deltog også et par af sønnerne. Hist og her standsede vognen op, og med en spade undersøgte bedstefar jordbundens beskaffenhed. Endnu samme dag blev prisen for heden fastsat.

Da bedstefar nogle dage senere indfandt sig på Nørholm for at ordne de forskellige formaliteter angående jordkøbet, forespurgte godsinspektøren bedstefar, om han nu ville være i stand til at skaffe et par tilstrækkelig sikre kautionister som garanter for købesummen, hvorpå han begyndte at gøre nærmere rede for, hvilke fordringer man fra godsets side ville stille til disse kautionisters sikkerhed.

Bedstefar har vel nok smilet lunt bag sit store fuldskæg, inden han bemærkede:" Er det egentlig nødvendigt med kautionister, når I får de rede penge?"- Derpå tog han tegnebogen frem og talte hele købesummen op på bordet.

.....

Bedstefar havde købt dette stykke hede for at give sine tre yngste sønner mulighed for at begynde som hedeopdyrkere.

Far og M a r i u s begyndte at opdyrke heden i 1889, og A u g u s t i n u s kom også hurtigt med i opdyrkningsarbejdet.

.....

Bedstemor døde i Tange i februar 189o, kun 51 år gammel. Hun blev begravet på Thorstrup kirkegård, hvor hendes grav dog forlængst er blevet sløjfet.

.....

Nogle år efter bedstemors død købte bedstefar en gård i Gårde. Han flyttede dog ikke selv til denne gård, men afstod den til K i r s t i n e og A n t o n, da de blev gift.

Bedstefar købte så en gård i Søknud ved Kvie sø. Her boede han i sine sidste år sammen med sine to yngste døtre, mine fastre Mette og Ingeborg.

Bedstefar døde i Søknud i 1903. Han lå alene hjemme på gården og var tilsyneladende ikke særlig alvorlig syg. Da hans døtre senere på dagen kom hjem, fandt de ham imidlertid død.

Han blev begravet på Andsager kirkegård og hviler her i samme gravsted som et barnebarn og et oldebarn.

.....

Gården i Søknud blev efter bedstefars død overtaget af faster I n g e b o r g og onkel N i e l s P e d e r.

Man får et stærkt indtryk af, at bedstemor og bedstefar har været et par meget flittige og dygtige mennesker. De har haft et ukueligt mod på at gå i gang med nye opgaver, og hver gang en gård var drevet op, har den tilsyneladende mistet noget af sin interesse. De egnede sig ikke til et stille og roligt liv på en solid gård, men ønskede opgaver, der krævede slid og afsavn, og hvor de til gengæld så håndgribelige resultater af sliddet.

Hedeopdyrkningen var med de primitive redskaber og den ringe trækkraft et enormt slid, der krævede sin mand fuldtud. Bedstefar synes hele tiden at have købt det yderste af, hvad han kunne skaffe kapital til for derefter roligt og solidt at konsolidere stillingen i nogle år, inden han har foretaget et nyt køb. Han har således på et vist tidspunkt samtidig haft en gård i Tange og i Præstbro samt det store hedeareal i Hodde.

Denne metode med at købe lidt rigeligt i forhold til egen kapital har ofte været vejen til velstand for en fremsynet og driftig mand.

Kort oversigt over far og hans søskende.

1. A n e blev gift med K a r l V a d J e n s e n. De overtog et areal fra Bundsgård, og de boede her i mange år, hvorefter de flyttede til Stakroge.

2. N i e l s S k o v b j e r g blev gift med K a r o l i n e. De boede først i Tange og flyttede siden til Stenderup. Efter at gården var solgt, boede de i Starup i deres sidste år.

3. K r i s t e n blev gift med M a r e n. De overtog et areal med bygninger fra Bundsgård. Kristen købte senere en stor forsømt gård i Tøstrup i Ådum. Efter at gårdene i nogle år var drevet sammen, overtog den ældste søn, J e n s Ø s t e r g å r d, gården i Bundsgård. Maren og Kristen havde da i flere år boet i Tøstrup.

4. H a n s blev gift med M a r g r e t h e. De boede indtil 1924 på heden i Hodde og købte dette år en gård i Græsted i Nordsjælland. Denne gård blev i 1938 overtaget af min broder P e d e r, og mor og far flyttede til Andsager, hvor far sammen med min yngste bror N i e l s S k o v b j e r g påbegyndte hedeopdyrkning igen.

5. A u g u s t i n u s blev gift med M a t h i l d e. De boede i alle årene på heden i Hodde. Efter at Augustinus var død, havde tante Mathilde i nogle år gården, som nu ejes af datteren G u d r u n og svigersønnen J o h a n n e s S c h m i d t. Denne gård er den eneste af de tre gårde, der udstykkedes fra Nørholm gods, som endnu er i slægtens eje.

6. M a r i u s blev gift med E l l e n. De boede indtil 1911 på heden i Hodde. Marius blev efterhånden svagelig og solgte gården, hvorpå han købte en mindre ejendom i Nordenskov. En del af gårdens areal, en større fyrreplantage og en tørvemose, blev dog ikke solgt sammen med gården og ejes nu af deres datter, J e n n y.
I plantagen rejste datteren omkring 194o en mindesten over sine forældre.

7. E l s e M a r i a blev gift med H a n s S i m o n s e n. De boede i Yderik i Thorstrup. Else Maria døde meget ung, og Hans Simonsen giftede sig igen.

8. K i r s t i n e blev gift med A n t o n T h o m s e n. De overtog gården i Gårde og boede der i alle årene. Gården ejes nu af sønnen P e d e r.

9. M e t t e blev gift med P e d e r J e s s e n. De boede først i Kærbæk i Andsager og flyttede derefter til Hostrup i Nordenskov og derfra til Holtgård i Andsager. Efter mange års forløb blev denne gård solgt, og Mette og Peder Jessen bor nu i Andsager by.

1o. I n g e b o r g blev gift med N i e l s P e d e r L a r s e n. De overtog efter bedstefars død gården i Søknud og blev boende her. De oprettede ved Kvie Sø en afholdsrestauration, og Kvie sø har siden været et stærkt besøgt udflugtssted og badested. Gården i Søknud blev overtaget af sønnen L a u r i d s.
Efter Niels Peders død bor faster Ingeborg nu i Andsager by.

.....

Hvis man skal give en fælles karakteristik, som nogenlunde passer på den store søskendeflok, må man fremhæve deres store flid og samvittighedsfuldhed. De har haft begge ben på jorden og har ikke overvurderet egne evner og kræfter. En vis tilbageholdenhed har medført, at de deltog meget lidt i foreningsliv o. lign. , ikke på grund af manglende interesse, men fordi de ikke har haft nogen lyst til at trænge sig frem i rampelyset. Deres families vel og interessen for deres bedrift har været drivfjederen i deres liv.

Sølvmedaljen for landboflid er blevet uddelt i familien, og i Kongenshus mindepark for hedens opdyrkere vil man også finde dette slægtled af familien repræsenteret, hvilket viser, at deres livsværk udadtil har vundet anerkendelse og respekt.

Hvorledes levedes nu livet hos vore bedsteforældre omkring 1880?

Lad os høre, hvad faster I n g e b o r g kan fortælle:

Hjemmets økonomi hvilede vel nok først og fremmest på, hvad fårene og køerne kunne indbringe.

I Hoven og Bundsgård spillede fåreavlen en meget stor rolle. Fåreflokken blev vogtet af børnene og var næsten altid henvist til de store hedestrækninger, der omgav de fleste gårde. Børnene havde en veldresseret hund med, der havde som opgave at holde sammen på flokken. Hvis et får havde forvildet sig bort fra flokken, fik hunden et tegn, og flygtningen blev omgående drevet tilbage til flokken igen. Sent på efteråret blev lammene solgt til slagtning. Enkelte kraftige lam indgik dog i avlen. Moderfårene og vædderen blev om vinteren anbragt i en fårefold.

I Thorstrup var fårebestanden blevet reduceret til 10-12 stykker, som stod tøjret parvis. Samtidig begyndte man at lægge mere vægt på avlen af gode køer.

Medens fårene udmærket kunne klare sig sommeren igennem med det fattige græs på heder og i moser, måtte køerne have hovedparten af føden på den dyrkede jord, men mælkemængden var alligevel ikke stor.

I disse år begyndte man at opføre de første mejerier på egnen, men indtil da behandlede man selv mælken på gården. Bedstemor var kendt for at lave smør af meget fin kvalitet. Hun havde hittet på at hejse smørret ned i brønden, så holdbarheden blev stærkt forøget. Det var ellers tit nogle triste produkter, der fremstilledes rundt om på gårdene. Ved skødesløs behandling blev smørret gråt og virkede ikke meget appetitligt. Smørret blev solgt hos købmanden og blev vel nok betalt noget efter kvalitet. - I disse år begyndte man at fremstille margarine på fabrikker. Margarinen var dog meget dårlig og havde i mange år svært ved at fortrænge smørret. Margarinen blev købt i store bøtter med 25 pund i hver.

På gården havde man altid en stor flok gæs, der fik føden på græsmarkerne og efter høsten på stubmarkerne.

Desuden havde man altid en del svin på gården, men svineavlen spillede vel nok ikke nogen stor rolle.

I tilfælde af sygdom blandt dyrene var det yderst sjældent, man tilkaldte en dyrlæge. Kun i de største byer fandtes der dyrlæger, og når bedstefar havde brug for en dyrlæge, måtte denne hentes i Varde. Bedstefar var iøvrigt kendt for at have god forstand på at behandle syge dyr, og der kom ofte bud efter ham fra omegnens gårde, når man havde et særligt indviklet sygdomstilfælde, som man ikke selv var i stand til at klare.

Hans behandlinger byggede på mange års erfaringer og havde intet med mirakelkure at gøre. Bedstefars svoger, der boede i Sdr. Omme, blev nærmest betragtet som dyrlæge. Uden nogen faglig uddannelse havde han efterhånden indsamlet så mange erfaringer, at folk havde mere tillid til ham end til en dyrlæge.

Endnu spillede de kloge mænd en vis rolle under sygdom blandt dyrene. Dog har bedstefar vist aldrig tilkaldt dem, så han har næppe haft nogen tro på deres evner.

På Grindsted-egnen var der en klog mand, som var meget benyttet af de mest overtroiske. En smule viden om helbredelsen af syge dyr har han muligvis haft, men ofte måtte han klare sig med rene hundekunster. Hvis han var blevet tilkaldt til en gård, hvor han var klar over, at han intet kunne stille op med husråd etc. forsvandt han gerne fra gården et par timer. Han vendte så tilbage og medbragte en hvid pind, som han forsøgte at anbringe et ganske bestemt sted i stalden i forhold til det syge dyr. Under dette arbejde sørgede han for at tabe pinden, hvorpå han meddelte familien, at han desværre var ude af stand til at hjælpe dyret. Hans undergørende kraft var tabt, da pinden var faldet på gulvet!

At folk stadig havde en vis tiltro til de kloge mænds evner, havde vel nok sin grund deri, at dyrene ofte efter "behandlingen" kom sig af sig selv, og den kloge mand fik så æren af helbredelsen.

Hvis en ko eller et får døde, blev skindet trukket af dem og kadaveret derpå gravet ned. Kun døde svin udnyttede man undertiden til fremstilling af sæbe.

Af maskiner fandtes på gården kun en simpel tærskemaskine, en håndtrukket rensemaskine, der skilte kornet fra avnerne, samt endelig en hakkelsemaskine. På mange gårde havde man ingen tærskemaskine, men tærskede med plejl. Til markarbejdet havde man ingen maskiner. Det varede endnu en snes år, før den første brugbare slåmaskine blev konstrueret.

Der påhvilede bedstemor og hendes døtre et stort arbejde med at tilberede de ting, der brugtes i hjemmet. Ulden fra de mange får blev kartet og spundet. Desuden skulle pigerne helst lære at væve, så de til sin tid ved giftermål havde en solid kiste med tøj til brug i deres fremtidige hjem.

Brødet bagte man i en stor muret ovn, og man bagte gerne rugbrød til flere uger ad gangen.

Af malt og humle bryggede man øl, der stod til gæring i længere tid, så det fik et ret stort indhold af alkohol.

Der blev derimod aldrig hos vore bedsteforældre lavet brændevin. På denne tid var det ellers sådan, at man på mange gårde havde destillationsapparater til fremstilling af den eftertragtede drik. Det var ganske vist forbudt at lave brændevin, og overtrædelse af forbudet kunne medføre slemme ubehageligheder med myndighederne. Men når man efter brugen sørgede for at gemme brændevinstøjet godt under en halmstak eller i et mosehul, var det svært at gribe folk på fersk gerning. Efter sigende skal mange destillationsapparater have endt deres dage på Ringkøbing fjord. Når gendarmerne viste sig på denne egn, kastede man apparaterne i fjorden, og i skyndingen fik man ikke altid stedet afmærket, så man igen kunne finde det.

I vore bedsteforældres tid blev der ikke serveret brændevin for karlene til den daglige frokost. Kun når en gæst indfandt sig, kom flasken på bordet, så man kunne byde velkommen med en kaffepunch eller måske flere.

Såfremt der var håndværkere på gården, måtte der gerne lidt ekstra brændevin til. De fik så udleveret en flaske og 25 øre, hvorpå de selv måtte sørge for de klare dråber.

Al slagtning foregik i hjemmet. Det var næsten altid de gamle udlevede får, der måtte lade livet. Derimod var det næsten utænkeligt, at man kunne slagte et lam, der ved salg kunne skaffe kontante penge. Kødet af fårene blev saltet og derpå hængt til tørre på loftet, mens man ikke brugte at røge kødet.

Hvis man endelig engang imellem slagtede en gris, var det altid de store, gamle søer, der endte i sulekarret. De var ikke så meget værd som salgsvare, og desuden kunne en stor so forslå i lang tid til den store familie.

Et stort arbejde påhvilede der bedstemor ved syning af familiens tøj. Alt det daglige tøj samt tøjet til de mange børn syede hun selv, og kun når der skulle sys et sæt tøj eller en lidt finere kjole til de voksne, blev arbejdet overladt til en omvandrende skrædder.

Af brændsel brugte man praktisk taget kun tørv, som man altid selv gravede i mosen.

Selvom man havde strengt legemligt arbejde hver dag, var man også altid beskæftiget i de lange vinteraftener. Husets kvinder arbejdede med tilberedning af ulden, og karlene flettede halmbånd, som især fandt anvendelse ved tækkearbejde.

Man læser undertiden, at der i de lange vinteraftener på landet ofte blev underholdt med allehånde historier for at få tiden til at gå. Navnlig historier, hvori overnaturlige væsener spillede en stor rolle,

skal have været særligt yndede, når petroleumslampen eller tællepråsen kastede sære skygger ud i stuen. Faster Ingeborg erindrer imidlertid ikke, at der nogen sinde blev underholdt med sådanne historier i hendes hjem, og hun mener ikke, at overtroen spillede nogen rolle for vore bedsteforældre. De var vokset ud af den tidsalder, hvor fuglenes flugt eller skrig kunne varsle dystre begivenheder i hjemmet.

At overtroen dog har ligget tæt under overfladen, viser den kendsgerning, at man i vore bedsteforældres hjem ikke kunne tænke sig at sidde tretten til bords. Nu kan vi måske more os, hvis man under et selskab opdager, at der tilfældigvis sidder tretten til bords, men dengang måtte der stiltiende anbringes en ekstra person ved bordet, eller måske fik et barn et vink om at forlade bordet, så man undgik det skæbnesvangre tal.

Også i spørgsmålet om de kloge mænd har der nok ulmet en smule af overtroen, idet bedstefar engang foretog en rejse til en klog mand i Ribe, fordi en af hans døtre havde fået et dårligt øje. Rejsen gik igennem Varde, hvor der dog ellers fandtes en læge. Den kloge mand ordinerede en kur til den lille pige, men desværre viste det sig, at øjet blev dårligere, så længe man fulgte den kloge mands råd.

Man benyttede iøvrigt yderst sjældent en læge. Det var således utænkeligt at en læge blev hentet til en svær fødsel. Dette var jordemoderens hverv, som en læge ikke blandede sig i. Den nærmeste læge boede i Varde, og han skulle både hentes og bringes med hestekøretøj, så man hantede ham kun under meget alvorlig sygdom. Faster Ingeborg erindrer kun, at lægen blev hentet et par gange, mens bedstemor lå dødssyg.

. . . . . .

. . . . . .

Børnenes åndelige føde hentede de i skolen, hvor der var en fastboende lærer, som om vinteren fik hjælp af en lærerinde. De store børn gik kun i skole een dag ugentlig om sommeren, men til gengæld hver dag fra kl. 9-16 om vinteren, så man i den mørkeste tid først nåede hjem, når det var bælgmørkt. De fag, der undervistes i, var omtrent de samme som den nuværende skoles hovedfag. Særlig vægt blev der lagt på religion. En grundig behandling fik således Luthers katekismus, hvor de lo bud og trosbekendelsen med anmærkninger og skriftsteder blev terpet godt igennem, så alle eleverne kunne det hele på fingrene. I alle fag foregik overhøringen på den måde, at 4-6 elever blev hørt ad gangen, og de

skulle så i munden på hverandre remse lektien op, så vidt muligt ordret efter bogen.

Hvert år blev der afholdt en såkaldt eksamen, hvor præsten og enkelte forældre var til stede for at kontrollere elevernes - og lærerens - dueli ghed.

Børnene gik altid i skole med træsko på og medbragte i skoletasken et par hjemmesyede kludesko, som de sad med i klassen, mens træskoene blev anbragt på en træskohylde i gangen.

Skolemaden var indpakket i avispapir, som omhyggeligt blev foldet sammen og puttet i tasken igen, når maden var fortæret. Et blad fra en avis skulle nemlig kunne holde til indpakning af maden i en hel uge.

I skolestuen var der trægulv, som aldrig blev ferniseret, Derimod blev der hver dag strøet et lag fint sand på gulvet, og de skarpe sandskorn, som ved de mange børns trampen stadig blev gnedet mod gulvbrædderne, holdt gulvet nogenlunde rent. Mindst een gang om dagen blev sandet fejet ud ad døren og et nyt lag sand strøet på.

Skolebøgerne købte børnene i skolen, da der ikke i miles omkreds fandtes en boghandler. Det var dog yderst sjældent, at der blev købt en ny bog. Faster Ingeborg erindrer ikke, at hun i sin skoletid fik nogen ny bog, alle hendes bøger var arvegods fra de ældre søskende. Enkelte har muligvis været brugt af hele søskendeflokken efter tur. Bedstefar var interesseret i, at hans børn fik en god og grundig uddannelse, og han købte undertiden selv skolebøger til dem, som var betydelig større og dyrere end de almindelig brugte. Således købte han engang i Varde en meget omfangsrig geografibog, som hans ældste børn fik med i skole. Den vakte både beundring og misundelse hos kammeraterne.

Man var så heldig i mange år at have en dygtig lærer i skolen. Han var i flere retninger foran sin tid og gik med stor iver op i sit arbejde. Han begyndte således at drive egentlig sangundervisning med indøvelse af flerstemmige sange. Også undervisning i håndarbejde blev begyndt i disse år.

Læreren brugte aldrig de mere skrappe midler for at holde disciplin i skolen. Faster Ingeborg har således aldrig i sin skoletid set et spanskrør.

At forholdene ikke var sådan i alle skoler, kan onkel P e d e r J e s s e n bevidne. I hans skole var afstraffelse med spanskrør næsten en daglig hændelse, og børnene brugte alle midler for at ødelægge dette lærerens kampvåben. Hvis læreren glemte at låse katederet, hvor krabasken havde sin plads, tog drengene og hældte nogle dråber saltsyre ned i en-

derne på spanskrøret. Man havde erfaring for, at torturredskabet ikke så godt tålte denne behandling. Når læreren et par dage efter lod spanskrøret danse på en synders rygstykker, flossede spanskrøret pludselig, så der ikke mere var rigtig "træk" i det, og indtil læreren fik anskaffet et nyt spanskrør, var drengene nogenlunde sikret mod at få varmet rygstykkerne.

Engang skulle en stor dreng møde til afstraffelse hos læreren, og i den anledning havde han anbragt et lag tørre kviste under tøjet på den nederste del af ryggen. Da spanskrøret begyndte sin dans, knækkede et par af kvistene, og samtidig skrålede drengen af sine lungers fulde kraft. Læreren holdt inde med afstraffelsen, da han vel nok har frygtet, der var sket et eller andet uheld. Drengen blev sendt hjem, og efter skoletid aflagde læreren et besøg i drengens hjem, hvor man imidlertid kunne berolige ham med, at alle drengens knogler var i behold.

Far har fortalt en anden oplevelse fra sin skoletid, der viser, at der ikke altid var den rene idyl i skolen:

Engang havde man fået en ung vinterlærer, som havde svært ved at klare de store drenge, og han måtte derfor næsten daglig ty til spanskrøret. Til sidst blev det drengene for meget. De rottede sig sammen og slæbte læreren ned til åen, hvor de meddelte ham, at han skulle druknes. Læreren begyndte imidlertid at græde og efter at have lovet, at han ikke mere ville benytte de slående argumenter, fik han lov at beholde livet.

Farbror M a r i u s fortæller i sine erindringer om sin skoletid:

" Jeg var i stor spænding den morgen, da jeg første gang skulle af sted til skolen. Det var heller ikke fri for, at jeg var lidt ængstelig, uagtet jeg var næsten otte år og kunne følges med min ældre bror.

Vi kom endelig på vej til skolen, men jo nærmere vi kom den, des langsommere gik jeg. Vi nåede dog skolen i god tid og kom ind på plads, inden læreren kom.

Da den store mand med det vældige lange, sorte skæg kom ind ad døren, gav det et ordentlig sæt i mig, men forfærdelsen gik snart over for han var ikke så slem, som han så ud til.

Den første vinter gjorde jeg ikke videre fremskridt, men den anden vinter gik det bedre, da blev jeg en skønne dag udnævnt som nr. 1 og kom til at sidde øverst, så den dag var jeg stor på det.

På legepladsen og for resten også på hjemvejen fra skolen drev vi mange løjer. Vi var tit i slagsmål, og det var ikke altid for løjer, vi

sloges. Således husker jeg, at jeg en dag sloges med Jens Simonsen, så totterne fløj af os. Jeg kunne ikke stå mig, for han var meget ældre end jeg og som følge deraf stærkere, men i mit raseri svor jeg på, at når jeg blev større, skulle han få det betalt. - Den dag er dog aldrig kommet, at jeg har fået ham den gæld betalt, og den kommer vist heller aldrig.

Johannes sloges jeg også tit med, men ham kunne jeg bedre magte.

Den samme Johannes var ofte i konflikt med lærerne, og det var heller ikke uden grund. Således skete det en sommerdag, at den ellers så gode degn ville rive ham bort fra pladsen og smide ham ud, men Johannes holdt fast ved bordet og bænken både med hænder og fødder, så degnen ikke alene kunne magte ham. Hans to sidemænd måtte da hjælpe degnen, og så kom han da ud. Men nu kom det værste, for knægten gav sig til at løbe hjemad i stedet for at hente den kæp, som han selv skulle bankes med, hvilket han var kommanderet til. Der måtte altså nogle af os af sted efter flygtningen, og vi fik ham da også efter stor kamp bragt tilbage til skolen. Her fik så den arme synder ikke anden straf, end at han måtte knæle for degnen, hvad ihvert fald jeg syntes var altfor lidt.

Den samme sommer som denne prygleproces foregik, oplevede jeg en for mig nedværdigende begivenhed. Jeg sad nemlig over sammen med en del andre dovne drenge. Degnen havde i længere tid truet os med, at hvis vi ikke lærte vore lektier, skulle vi sidde over, men da hans trusler ikke hjalp, faldt endelig dommen over os. Der sad vi så og læste, så det peb efter, alt imens degnen sparkede eller trampede i gulvet med sine gamle træsko, som han kun brugte i skolen, så det var helt mærkeligt, at gulvet holdt."

. . . . . .

. . . . . .

Der blev ikke hos vore bedsteforældre brugt mange penge til aviser og bøger. Tre gårde var sammen om den lokale avis og "Ugens Nyheder". Der blev læst en del bøger i hjemmet, skønt der ikke var adgang til noget bibliotek. Når der en sjælden gang på en gård blev købt en bog, vandrede den rundt til venner og bekendte.

Det ofte strenge og trælsomme daglige arbejde blev kun sjældent afbrudt af festligheder.

Undertiden blev der indbudt til gilde, hvor unge og gamle svang sig i dansen til tonerne fra en enkelt violin. Sjældent flottede man sig med hele to spillemænd til et gilde. Dansen foregik i storstuen el-

ler i laden, og traktementet var altid kaffe og smørrebrød. Der blev aldrig serveret spiritus ved gilderne hos vore bedsteforældre, idet bedstefar var en stærk modstander af spiritusmisbrug. Heller ikke ville han have, at der blev spillet kort om penge i hans hjem, og ingen af hans sønner har vist nogensinde senere givet sig af med kortspil. Denne form for underholdning blev ellers drevet stærkt på denne tid, og det var just ikke pebernødder, man spillede om. Mangen en fattig bonde måtte med et suk se sine surt erhvervede skillinger vandre i naboens lomme.

Juleaften var den mest højtidelige fest i hjemmet. Ved aftensbordet, hvor der altid serveredes suppe, tog bedstefar den gamle familiebibel frem og læste en bøn. Alene dette, at bedstefar denne ene gang om året tog sin gamle bibel frem, virkede naturligvis meget højtideligt. Senere på aftenen blev juletræet tændt, og der blev sunget et par julesalmer. Derimod kendte man endnu ikke til, at der blev givet julegaver.

Julemorgen gik bedstemor og bedstefar i kirke, og ofte var nogle af børnene med. Det regnedes næsten for en selvfølge, at enhver gård i hvert fald denne ene dag om året var repræsenteret ved gudstjenesten. Turen til kirken foregik næsten altid til fods, idet mange gårde endnu kun havde studeforspand, og det var utænkeligt at bruge stude til stadskørsel. Studene blev kun brugt til markarbejde, og man kunne ikke være bekendt at køre med dem for fjedervognen.

Fødselsdage blev ikke højtideligholdt på nogen måde. Det blev måske nok nævnt i løbet af dagen, at en eller anden af familien havde fødselsdag, men der blev ikke givet gaver, og fødselsdagen forløb som enhver anden dag.

Ved konfirmationen blev konfirmanderne som nu anbragt på kirkegulvet efter alder. Pigerne var i lange sorte kjoler og drengene i et sæt almindeligt tøj, der ofte gik i arv til yngre søskende. Da far blev konfirmeret, måtte han således bruge et sæt tøj, som hans to ældre brødre havde båret ved deres konfirmation. Uheldigvis var han lille og spinkel af sin alder, betydelig mindre end sine granvoksne brødre, og han måtte derfor lægge et par slag på bukserne for ikke at træde på dem.

Konfirmationen fejredes iøvrigt med fest i hjemmet, idet familie og enkelte naboer var indbudt. Konfirmanden fik ingen gaver, men de nærmeste slægtninge forærede gerne konfirmanden et telegram med fine billeder og spraglede snore.

En af hjemmets store festligheder indtraf, når en datter holdt bryllup. I god tid var familie og naboer blevet indbudt. Det foregik på den måde, at en slægtning til bruden, som regel en bror, i et par

dage gik rundt i hjemmene og mundtligt overbragte indbydelsen til festen. Man indbød alle inden for en passende omkreds til brylluppet, og der blev ikke gjort forskel på en storbonde og hans daglejere.

Gæsterne samledes på bryllupsdagen i brudens hjem, inden man kørte til kirken. På en sådan dag flottede man sig gerne med 2-3 spillemænd, og hver gang en vogn med bryllupsgæster svingede ind i gården, blev de modtaget med et musikstykke. Når alle var samlet, gik turen til kirken. I spidsen red 3-4 forridere, som regel unge karle. Derefter kom en vogn med spillemændene, der gned fiolen eller blæste klarinetten, hver gang man på vejen til kirke passerede en gård eller et hus. I de næste vogne kørte brudeparret, som regel brud og brudgom i hver sin vogn. Derefter fulgte familien i nogenlunde bestemt rækkefølge, og vogntoget sluttede med en lang række af naboer. På denne egn kendtes ikke den usmagelige skik med, at naboerne skulle slutte op i vogntoget efter hartkorn.

Når vogntoget havde forladt brudens hjem, red forriderne forud for vogntoget op til kirken, hvor de vendte hestene. Derefter red de tilbage og rundt om hele vogntoget, hvorpå de igen i strakt galop tog turen til kirken. Den samme manøvre gentog de så tit, de kunne nå det, inden vognene nåede kirken. Det hørte med til god tone, at vogntoget bevægede sig lidt langsomt, idet forriderne skulle have en rimelig chance for at runde vognene adskillige gange.

Brud og brudgom fulgtes ad ind i kirken, hvor de passerede brudepigerne og brudesvendene, der stod opstillet i to rækker på kirkegulvet. Brudepigerne og brudesvendene var i regelen brudens og brudgommens yngre søskende, dog ofte andre unge i den nærmeste familie. De stod opstillet på kirkegulvet efter rang, der nøje bestemtes efter alder og efter, hvor nært de var beslægtede med brud og brudgom.

Efter vielsen gik brudepar, brudepiger og brudesvende op til alteret og bragte præsten og degnen et offer, som regel hver en daler til præsten og lidt mindre til degnen, men undertiden kunne der også falde en seddel af til disse kirkens tjenere.

X

.....

.....

Livet hos vore bedsteforældre formede sig vel omtrent som i ethvert andet velstillet bondehjem. Der skete ikke de store begivenheder, og i det daglige udvistes der flid og sparsommelighed, så man havde et solidt økonomisk rygstød, når man til sin tid skulle hjælpe de mange børn til at sætte foden under eget bord.

Da de forhold, hvorunder hedeopdyrkning foregik i årene omkring århundredskiftet, vel næppe kendes af slægtens yngste generation, vil det måske interessere disse unge at læse en skildring af de vanskelige forhold, hvorunder hedeopdyrkere i disse tider gjorde deres gerning. Flere af slægten har gjort en stor indsats som opdyrkere af den karrige jyske hede, men det er vel naturligt, at jeg her skildrer de forhold, hvorunder far og hans to yngre brødre levede deres første år som nybyggere på heden. Jeg må holde mig til dette eksempel, fordi jeg naturligvis har særlige forudsætninger for at kende netop disse brødres virke. Det var oprindelig min mening, at den følgende skildring kun skulle have været udleveret til de tre brødres efterkommere, men flere af mine kusiner og fætre har ønsket at modtage en skildring netop af disse forhold.

.....

Da far og mine farbrødre, Augustinus og Marius, begyndte på heden i Hodde, var intet af arealet opdyrket, så det var en ren nybyggertilværelse, de levede i de første år.

Augustinus var dog ikke med fra den allerførste begyndelse, men kom ret hurtigt med i opdyrkningsarbejdet.

At der har været noget vildsomt ude på Nørholm hede på denne tid, vidner følgende tildragelse om:

Bedstefar var en dag ude på heden for at hjælpe sine sønner til rette i den første vanskelige tid. Han var ved at forbedre sønnernes trange bolig og manglede nederdrægtigt nogle søm. I det samme kom en kone fra en af gårdene i Haltrup med sin indkøbskurv tværs over heden på vej til Andsager. Bedstefar gik hen til hende for at bede hende tage en pakke søm med fra købmanden i Andsager. Imidlertid flygtede konen rædselsslagen, og såvel i Andsager som i Haltrup beklagede konen sig over, at en lille flok rakkere havde slået sig ned på Nørholm hede. Hun var endda blevet tiltalt af den ældste af rakkerne, en høj og kraftig mand med et stort fuldskæg, men hun havde heldigvis haft held til at flygte fra ham!..... Konen holdt ikke af, når man ved senere lejligheder opfriskede hendes forfærdelige oplevelse på heden. Man fik sig mangen en hjertelig latter i den anledning.

Brødrenes første arbejde bestod i at bygge en lyngtækket jordhytte til et par stude samt til en ko og nogle får, der udgjorde den første besætning. Denne ko havde de iøvrigt megen morskab af. Marius havde nemlig af en eller anden grund aldrig fået lært at malke, mens han var dreng, og når han fik overladt hvervet som kok, måtte han naturligvis skaffe mælk til maden. Han var derfor nødt til at øve sig i malkekunsten, ellers fik de ganske simpelt ingen mælk.

Til sig selv byggede brødrene et meget lille stenhus, hvis eneste bohave var et bord med stole, nogle køjer langs væggen samt et lille trebenet komfur. Det er næsten et under, at de unge mænd slap gennem de første år med helbreddet i behold. Når det faldt i med snestorm, kunne taget ikke holde sneen ude. Der satte sig store sneklatter på indersiden af taget, og når man så fyrede op på komfuret, smeltede sneen, så næsten alt i huset blev gennemblødt af smeltevandet. Enhver frostnat dannede et forsvarligt lag rim under taget, så man måtte sidde ved morgenbordet med en frakke over hovedet for ikke at blive gennemblødt.

Her levede brødrene i de første par år uden kvindelig hjælp af nogen art. Madlavningen blev der ikke gjort meget ud af. Byggrød var en af de faste retter på spisesedlen.

Selvom bedstefar havde købt jorden til dem og endvidere i de første år stadig gav dem økonomisk støtte, måtte der udvises den yderste sparsommelighed. Der var i de første år mange udgifter og ingen indtægter af nogen art.

Ved højtiderne tillod man sig ikke nogen luksus. Farbror Marius skrev, mens han var på højskole, en stil med titlen: En Juleaften. I denne stil hedder det bl. a. :

"Per og Poul var to ungkarle, der havde købt et stykke hede, hvorpå de havde bygget et lille hus til egen beboelse. Det var henholdsvis 5 og 4 alen langt og bredt, og desuden havde de bygget et meget større hus med jorddiger om. Dette hus brugtes som stald til deres eneste ko, 2 trækstude og 15 - 16 får.

Der mærkedes ikke til juletravlhed hos Per og Poul. Kunne man spore hos dem, at julen nærmede sig, skulle det være deri, at de juleaftensdag kørte det ene læs lyng efter det andet og dækkede det på stalden, for at kreaturerne kunne få det varmt og godt. Og så ordnede de ellers huset efter bedste evne, pyntede det med enebærris, og så bildte de sig ind, at det var lige så smukt som kongens slot. Aftenen tilbragte de på sædvanlig vis, idet de efter at have spist nadveren læste noget i en historiebog, som de havde lånt af naboen. Derefter gik de i seng, lagde ryggene mod hinanden og sov trygt og godt, aldeles ikke ænsende, at når de vågnede om morgenen, var dynen våd af damp og huset skinnende hvidt af -- rim!"

.....

De unge hedeopdyrkere gik straks i gang med at pløje et stort stykke hede. Det var et meget drøjt arbejde for både mennesker og dyr. Man havde ikke heste til at begynde med, men man havde egentlig også mere gavn af et par raske stude, idet meget af heden var sumpet, og det var ensbetydende med, at et hesteforspand var næsten uanvendeligt på disse strækninger. Her havde man netop stor gavn af studene. Disse trækdyr, der ellers ofte omtales med foragt, havde nemlig den store fordel, at de med lethed bevægede sig på arealer, hvor heste uvægerligt ville sidde fast i den bløde jord. Selv flere år senere,da Augustinus stadig havde et par stude, var han tit ude på andre gårde, hvor han pløjede lavtliggende arealer med sit studeforspand, Endvidere havde studene den store fordel, at deres foderudgifter ikke tyngede den anstrengte økonomi ret meget. De kunne for en væsentlig del leve af det hårde og næringsfattige græs, der fandtes i mosen, medens heste måtte have et godt tilskud af korn for at klare det anstrengende arbejde. Naturligvis kunne studene til gengæld i almindelighed ikke overkomme så meget arbejde som et par heste, og på varme sommerdage var de ofte ubrugelige. Dengang havde man endnu ikke en effektiv bekæmpelse af oksebremserne, og hvis studene blev overfaldet af et lille antal af disse vingede uhyrer, stak de af i vildt løb med viftende haler og med markredskabet slæbende efter sig.

Tante Mathilde og faster Ingeborg fortæller samstemmende, at det var næsten håbløst at få hold på et par bissende stude. De har begge prøvet at blive overrasket af oksebremserne, mens de kørte med en vogn, og de så ingen anden udvej end hurtigst muligt at springe af vognen og så ellers håbe på, at køretøjet ikke blev altfor medtaget under den vilde flugt, der fulgte.

Jævnsides med pløjningen af heden gravede man store afvandingsgrøfter, mens egentlig dræning af jorden først blev foretaget langt senere.

På det store areal, som Marius overtog, fandt man et godt mergelleje, og man gik i gang med det drøje arbejde at grave det frem. Arbejdet i mergelgraven var vel nok noget af det hårdeste arbejde under hedeopdyrkningen. Mergellaget lå i flere meters dybde, og den tunge, fedtede masse måtte kastes op af graven i flere tempi. Man skiftedes gerne til det strengeste arbejde i bunden af graven, hvor man ikke alene skulle grave løs, men også kaste de tunge mergelklumper op på en afsats, en "bænk", hvorfra de undertiden måtte kastes op på en ny bænk, før de kunne ekspederes helt op af graven.

Efter at den kalkfattige jord havde fået et godt lag mergel, kunne man snart tage den første sparsomme afgrøde af den nyopdyrkede jord.

Af Bjergfyr og hvidgran blev der plantet læbælter mod den stride vestenvind, og en lille plantage blev plantet, hvor de tre gårde senere skulle opføres.

Stenene til de første bygninger fremstillede man selv. Ved en lergrav var der anbragt en vandsnegl, som pumpede vand til ältningen af leret. Midt på den runde älteplads var anbragt en pæl, og rundt om denne blev et par stude, der var forspændt en vogn, drevet gennem leret, der nåede dyrene til op midt på benene. For at gøre ältningen mere effektiv var der lavet en fiks anordning, så vognen stadig måtte skære sig et nyt spor i lermassen.

Stenene blev lavet to ad gangen i en træform og blev sat til tørre på jorden. Efterhånden som de ved tørringen fik en vis styrke, blev de stablet sammen i stadig højere stabler, så de lettere kunne dækkes mod regnvejr.

Brændingen blev foretaget i en selvbygget ovn, der var opført der, hvor Marius senere byggede sin gård. Gennem flere fyrhuller skulle der dag og nat puttes læssevis af tørv på fyret, men brændslet var billigt, idet der i mosen fandtes næsten ubegrænsede mængder af meget fine tørv.

Endnu efter århundredeskiftet blev der stadig brændt sten i denne ovn. Også på det sted, hvor Augustinus senere byggede, var der opført en ovn.

At de hjemmebrændte sten ingenlunde var af så dårlig kvalitet, bevises af, at de den dag i dag sidder i de tre gårde. I Marius's gård er udbygningerne opført af disse sten, og i Augustinus's gård findes endnu en god staldbygning, ligeledes bygget af de hjemmebrændte sten. I den gård, som far havde, er alle indermurene i bygningerne opført af de gamle sten.

Tømmeret til bygningerne kørte man den lange vej fra Varde. Man havde efterhånden fået anskaffet et par heste, der naturligvis bedre end studene egnede sig til de lange ture på landevejen. Man lagde gerne på disse ture til Varde vejen om ad Tange, hvor de tre brødre i deres hjem fik forsyninger af mad. Når de kom med tømmervognen, lå der gerne en forsvarlig stabel hjemmebagte rugbrød, som de fik med ud på heden. Også de fleste andre fødemidler fik de med fra hjemmet.

Endnu var det en selvfølge, at alle brødrene hjalp hinanden med alt forefaldende arbejde, men ret snart måtte deres veje naturligvis skilles.

Far fik først bygget, ganske vist kun trange og primitive bygninger, der en snes år senere blev revet ned, og de bygninger, der endnu findes på gården, blev opført.

Forholdene har været meget primitive, også efter at mor var kommet ud på heden. Man havde f. eks. ikke nogen kælder, hvor man kunne have sulekarret stående, hvorfor man måtte grave karret ned i et kildevæld et stykke fra gården. Det iskolde vand, der rislede frem hele året, var i stand til at holde flæsket friskt.

Marius og Augustinus fik bygget noget senere, men til gengæld noget mere solidt, så en del af bygningerne stadig er i brug.

I de første år efter, at Marius havde fået bygget, havde han først sin søster Else og senere sin yngste søster Ingeborg som kvindelig hushjælp.

Omtrent i 1898, mens bedstefar boede i Søknud, kom der en dag nærmest ved et tilfælde en ung pige til døren. Hun ville spørge om vej til en gård i Andsager, hvor hun skulle søge plads. Bedstefar lå i sengen og røg på sin lange pibe. Da han hørte den unge piges ærinde, bemærkede han, at han for resten havde et par sønner, der i nogle år havde boet ude på heden i Grønnemose. De trængte ærlig talt til at få en husbestyrerinde, og han foreslog den unge pige at tage plads hos de to sønner (Augustinus og Marius).

Da pigen havde hørt om, under hvilke primitive forhold de to ungkarle levede, betakkede hun sig imidlertid og tog en anden plads. Der gik dog kun eet eller to år, før hun alligevel kom over for at bestyre huset for Marius. Pigen hed for resten Ellen..., og resten kender vi.

Efter at først far og siden Marius var blevet gift, boede Augustinus en tid hos sine brødre, mens han samtidig arbejdede på sin egen bedrift. Senere flyttede han over i et udhus, som han havde bygget på sin egen hedelod.

Han boede her i så nær kontakt med naturen, at han om morgenen bare behøvede at gå uden for sin dør for at plukke en håndfuld lyng til optænding på komfuret. Hans køkken har nok ikke været særlig velforsynet med service. Engang havde han ved et uheld mistet sin eneste ske, og han skar da en flad pind, hvormed han i nogle dage spiste sin grød, indtil han fik anskaffet sig et nyt spiseredskab.

Efter at Augustinus var flyttet over i sit eget lille hus, fik han i nogle år en del af sine forsyninger fra Marius, der nu havde egen husholdning med Silen som husbestyrerinde. Marius har efterladt sig en slags regnskab over, hvad Augustinus har modtaget af forskellige ting. Lad os tage et lille uddrag af regnskabet, der er ført på bindet af en gammel kontrabog:

Fortegnelse over brødet til August

I november har han fået 55 pund rugbrød.
- december - - - 39 - - .
- januar - - - 7o - - .
- februar - - - 6o - - .
- marts - - - 6o - - .

August har fået 5 pund gryn á 7½ øre ..... 37 øre
samt 1½ pund flæsk á 38 øre ..... 57 øre.

14. juni ... 17 pund rugbrød og 16 pund sigtebrød.
3. juli ... 7½ - - - 6½ - -
lo. juli ... 13 - flæsk.

og således fortsætter regnskabet.

Augustinus boede endnu i 19o2, da tante Mathilde kom ud på heden som hans husbestyrerinde, under meget primitive forhold i det lille udhus, men ret hurtigt efter fik de bygget meget større bygninger.

Tante Mathilde mindes endnu tydeligt disse år, hvor arbejdsdagen varede fra solopgang til solnedgang. Hun har i lange tider om sommeren taget sin tørn som studedriver, når hun med opkiltede skørter drev dyrene på deres endeløse vandring rundt på ältepladsen. Hun har prøvet at arbejde i marken med et forspand bestående af en hest og en stud, idet man i et langt tidsrum havde et sådant mærkeligt par til alt arbejde. Denne stud skal have været 17 år gammel, da den blev købt - og sælgeren har vel næppe gjort den ældre, end den i virkeligheden var. Den var billig og var en ren kæmpe med et par vældige horn som en bøffel. Den var noget ondskabsfuld, men den havde kæmpekræfter og kunne godt hamle op med sin makker af den anden race.

Den eneste af de tre brødre, der gav sig af med plantning i større stil, var Marius. Han havde ved fordelingen af jorden fået langt den største del, men til gengæld fandtes på hans areal et stort sandet bakkedrag, som ikke egnede sig til opdyrkning. Her tilplantede Marius i årenes løb 3o tdr. land fyrreplantage, som nu er under tilsyn af Hedeselskabet.

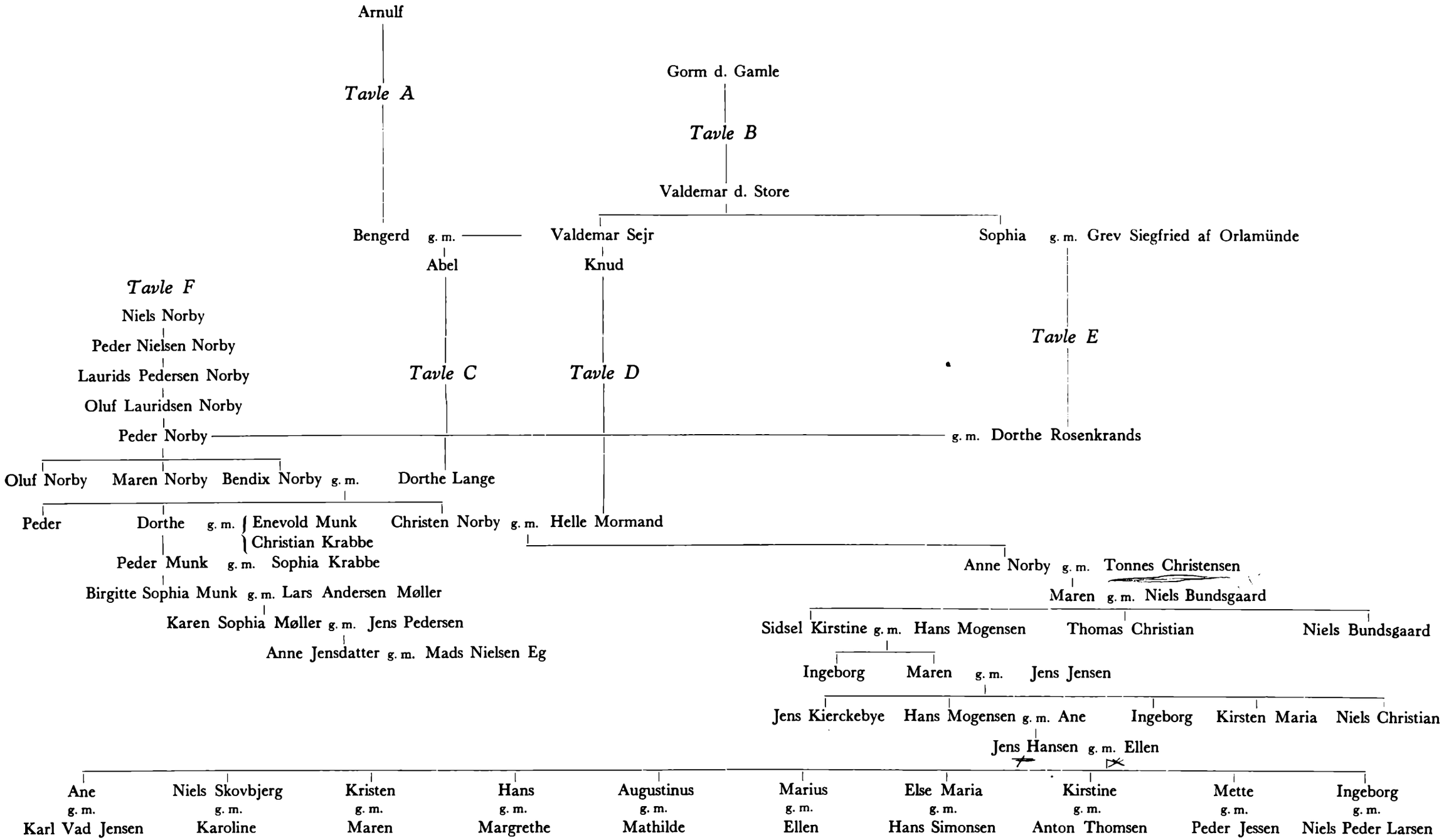
Arnulf
Tavle A
Gorm d. Gamle
Tavle B
Valdemar d. Store
Bengerd g. m.
Valdemar Sejr
Sophia g. m. Grev Siegfried af Orlamünde
Abel
Knud
Tavle F
Niels Norby
Peder Nielsen Norby
Laurids Pedersen Norby
Oluf Lauridsen Norby
Tavle C
Tavle D
Tavle E
Peder Norby
g. m. Dorthe Rosenkrands
Oluf Norby
Maren Norby
Bendix Norby g. m.
Dorthe Lange
Peder
Dorthe g. m.
Enevold Munk
Christian Krabbe
Christen Norby g. m. Helle Mormand
Peder Munk g. m. Sophia Krabbe
Birgitte Sophia Munk g. m. Lars Andersen Møller
Karen Sophia Møller g. m. Jens Pedersen
Anne Jensdatter g. m. Mads Nielsen Eg
Anne Norby g. m. Tonnes Christensen
Maren g. m. Niels Bundsgaard
Sidsel Kirstine g. m. Hans Mogensen
Thomas Christian
Niels Bundsgaard
Ingeborg
Maren g. m. Jens Jensen
Jens Kierckebye
Hans Mogensen g. m. Ane
Ingeborg
Kirsten Maria
Niels Christian
Jens Hansen g. m. Ellen
Ane g. m. Karl Vad Jensen
Niels Skovbjerg g. m. Karoline
Kristen g. m. Maren
Hans g. m. Margrethe
Augustinus g. m. Mathilde
Marius g. m. Ellen
Else Maria g. m. Hans Simonsen
Kirstine g. m. Anton Thomsen
Mette g. m. Peder Jessen
Ingeborg g. m. Niels Peder Larsen